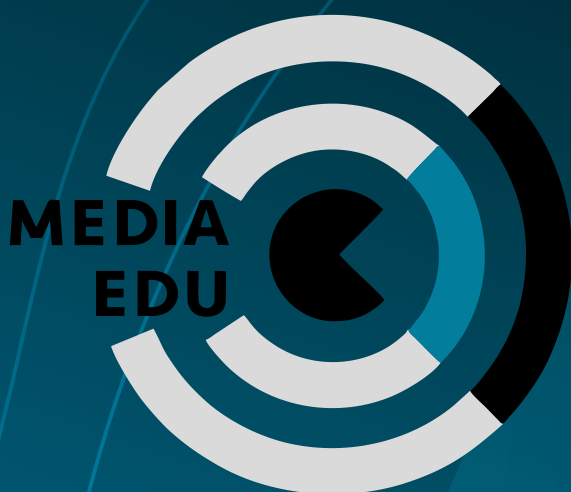

KOMPENDIUM WIEDZY O PROJEKCIE

EDUKACJA MEDIALNA

– zasady funkcjonowania
w świecie nowych mediów

pod redakcją
Klaudii Cymanow-Sosin

KOMPENDIUM WIEDZY O PROJEKCIE

EDUKACJA MEDIALNA

– zasady funkcjonowania w świecie
nowych mediów

KOMPENDIUM WIEDZY O PROJEKCIE

EDUKACJA MEDIALNA

– zasady funkcjonowania w świecie
nowych mediów

Redakcja naukowa
Klaudia Cymanow-Sosin

Kraków 2023

ho**ini**

Materiał promocyjno-edukacyjny sfinansowano w ramach projektu *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów* prowadzonego przez Fundację św. Królowej Jadwigi dla Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie ze środków darczyńcy: Fundacji ORLEN. Współpraca organizacyjna przy projekcie: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół UPJPII w Krakowie. Patronat medialny: Radio Kraków.

Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II
w Krakowie
ul. Kanonicza 9, p. 405
31-002 Kraków
<https://saip.upjp2.edu.pl/>

Fundacja im. Świętej Królowej Jadwigi
dla Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II
w Krakowie
ul. Bernardyńska 3, pok. 55A
31-069 Kraków
<https://fundacja.upjp2.edu.pl/>

Redakcja i kierownictwo projektu:
dr hab. Klaudia Cymanow-Sosin

Autorzy:
Klaudia Cymanow-Sosin, Monika Przybysz, Monika Kaczmarek-Śliwińska, Paweł Kaszuba, Bartosz Łukaszewski, Jagoda Stompór-Świdarska, Aleksandra Urzędowska, Anna Chmura, Faustyna Zaleśna, Piotr Cymanow, Łukasz Paluch, Maciej Radej

Korekta i skład:
Łukasz Paluch

Projekt logo na okładce:
Seweryn Puchata

Ilustracja na okładce:
iStockphoto

Marka Homini jest częścią Wydawnictwa Benedyktynów Tyniec
ISBN: 978-83-8205-282-4

Wydanie pierwsze, Kraków 2023
© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów
ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.	7
EDUKACJA MEDIALNA – EDUKATOR MEDIALNY	11
Czym jest edukacja medialna?	11
Kim jest edukator medialny?	11
Jakie są najważniejsze wyzwania edukacji medialnej?	12
Na czym polega budowanie świadomości medialnej?	12
Jakie jest remedium na zagrożenia związane ze zrywaniem więzi międzypokoleniowych za sprawą mediów?	13
Które książki mogą być pomocne w przygotowaniu do prowadzenia zajęć w zakresie edukacji medialnej?	14
MŁODZIEŻ – KOMPETENCJE CYFROWE UŻYTKOWNIKÓW SIECI	15
Co smartfon i sztuczna inteligencja zmienia w rozwoju dzieci i młodzieży?	15
Co wiemy o współczesnej przestrzeni medialnej?	15
Jakie są największe zagrożenia dla dzieci i młodzieży w sieci?	16
Dlaczego smartfony uzależniają?	17
Serwisy medialne - rzeczywistość czy iluzja?	18
Jakie nawyki warto zmienić?	18
Jakie zaburzenia wzmacniają kontakt z mediami społecznościowymi?	19
EDUKACJA O MEDIACH – SYMBOL I REPREZENTACJA MEDIALNA	20
Czy media odzwierciedlają rzeczywistość?	20
NOWE MEDIA – OSIĄGNIĘCIE CZY WYZWANIE?	21
Czy w mediach istotna jest formacja etyczna?	21
CYFROWE SZANSE – CYFROWE ZAGROŻENIA	22
Czy grozi nam widmo zyskania przez sztuczne struktury samoświadomości?	22
Czy konektywizm to szansa dla osób z niepełnosprawnościami?	22
Jak działają grupy wsparcia w przestrzeni wirtualnej?	23
PSYCHOLOGIA MEDIÓW – EDUKACJA MEDIALNA W KONTEKŚCIE ROZWOJU DZIECI I MŁODZIEŻY	24
Co to jest konwergencja i co oznacza w praktyce?	24
Jakie są okresy rozwoju dzieci i młodzieży w aspekcie wpływu mediów?	25
Co dzieci oglądają na urządzeniach mobilnych?	25
Czy TikTok zagraża młodzieży?	26
Czy dobrostan zależy od długości czasu spędzonego w sieci?	26
Jaka jest rola rodziców, opiekunów i wychowawców?	26
JĘZYK NOWYCH MEDIÓW – MEDIOLINGWISTYKA W EDUKACJI MEDIALNEJ	28
Co wyróżnia język nowych mediów?	28
Co jest specyfiką języka sieciowego?	29

DOBRE PRAKTYKI – PRAKTYCZNE PORADY	30
Do czego służy internet?	30
Postprawda – co to jest i czy ma związek z prawdą?	30
<i>Fake news</i> i <i>deep fake</i> – jak rozprzestrzenia się nieprawda?	31
Jakie są największe niebezpieczeństwa w sieci?	31
Jakie znasz dobre praktyki służące zwalczaniu niebezpieczeństw w sieci?	34
KOMPETENCJE KOMUNIKACYJNE – DEBATY O NOWYCH MEDIACH	38
Debata #1: Nowe media - nowy sposób myślenia	38
Debata #2: Nowe media – jak być bezpiecznym w sieci?	39
Debata #3: Edukacja do mediów - etyka w mediach	40
Podsumowanie	41
DIALOG – KONWERSACJE O EDUKACJI MEDIALNEJ	43
Film #1: Edukacja medialna – MediaView#1	43
Film #2: Edukacja medialna – MediaView#2	44
Film #3: Edukacja medialna – MediaView#3	46
Film #4: Edukacja medialna – MediaView#4	47
Film #5: Edukacja medialna – MediaView#5	48
Film #6: Edukacja medialna – MediaView#6	49
PODSUMOWANIE	52

WPROWADZENIE

– kilka słów do Czytelnika

EDUKACJA MEDIALNA
zasady
funkcjonowania
w świecie
nowych mediów

Drogi Użytkowniku Nowych Mediów!

Zespół naukowców, któremu bliska jest tematyka edukacji medialnej rozumianej jako pomoc dla wszystkich grup wiekowych w korzystaniu z mediów i poprawne funkcjonowanie w otoczeniu medialnym, wzięła udział w projekcie, którego pokłosiem jest publikacja **Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów**. Książka, która ukazała się na polskim rynku wydawniczym przeznaczona jest dla teoretyków i praktyków, którzy chcą nadążyć za bieżącą wiedzą z zakresu edukacji medialnej. Badacze tej sfery, nasyceni wiedzą zdobywaną podczas konferencji, paneli dyskusyjnych, sympozjów, ale i nieformalnych spotkań naukowych uznali, że nie sposób nie podzielić się danymi i opiniami, które są owocem projektu *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*. **Kompedium** wiedzy, które trafia do Państwa rąk, to skrypt, będący zbiorem dobrych praktyk, które mogą być przydatne dla nauczycieli, edukatorów, opiekunów, wychowawców i rodziców, którym nieobojętny jest los i psychiczny dobrostan podopiecznych. To właśnie z myślą o takiej działalności, zrodził się pomysł dokonania wyboru najlepszych owoców projektu i ujęcia ich w formule dostępnej dla każdego kto chce troszczyć się o prawidłowy kontakt z mediami, przez mediach i w dostępie do medialnych treści. Interdyscyplinarny zespół teoretyków i praktyków, to eksperci, którzy brali udział w **debatkach, filmach edukacyjnych**, a także **naukowej części projektu**, jaki został wdrożony w 2023 r., a jego pokłosiem są zarejestrowane przekazy multimedialne, **filmy dostępne w sieci oraz materiały naukowe**. Obecna chwila, to ważny moment w dziejach rozwoju mediów, gdyż dynamicznie rośnie rola działalności użytkowników nowych mediów, a równocześnie coraz silniej dostrzegalny jest wpływ wytworów sztucznej inteligencji (AI) na świat realny. Bez wiedzy, umiejętności i kompetencji dotyczących prawidłowego z nich korzystania, współczesny użytkownik mediów może zagubić się w świecie nowych technologii. Funkcjonowanie w świecie mediów to niewątpliwa szansa, ale trzeba pamiętać, że istnieje też wiele zagrożeń. Właśnie z tego powodu w ramach działań statutowych **Fundacji im. Świętej Królowej Jadwigi dla Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie** powstał projekt dotyczący promowania zasad prawidłowego korzystania z nowych mediów, w tym mediów społecznościowych. Zyskał on wsparcie wielu środowisk, w tym członków **Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół UPJPII w Krakowie**.

Liczne szkolenia i spotkania z młodzieżą, to doświadczenia, które otworzyły mnie, a następnie zgromadzony zespół badaczy, doktorantów, studentów oraz praktyków na potrzebę wychodzenia ze zgromadzonym zasobem wiedzy do szerszego grona odbiorców, w tym nauczycieli szkół podstawowych i średnich, rodziców, opiekunów, szkoleniowców i edukatorów, a przede wszystkim dzieci i młodzieży. Dodatkową inspiracją do wdrożenia projektu były doświadczenia związane z popularyzacją dobrych praktyk medialnych, jaką wielu pracowników i współpracowników **Instytutu Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej na Wydziale Nauk Społecznych UPJPII w Krakowie** podejmuje od lat. Współpraca ze szkołami i liczne umowy partnerskie z podmiotami zewnętrznymi, o które przez lata zabiegał nieodżałowany **Dziekan Wydziału Nauk Społecznych**, przedwcześnie zmarły ks. prof. dr hab. **Michał Drożdż**, pokazały, że nie tylko badania na poziomie akademickim w obszarze edukacji medialnej, ale ich wdrażanie, powinno być misją osób zajmujących się komunikacją społeczną i mediami. Widać to w udanej współpracy ze środowiskiem nauczycielskim, które jest otwarte na przyjmowanie w szkołach specjalistów z zakresu medjoznawstwa. Korelacja ta szczególnie mocno uwidoczniła się w ramach zajęć dotyczących nowych mediów, mediów społecznościowych, wirtualnej rzeczywistości oraz sztucznej inteligencji. Nie byłoby to możliwe bez wpływu otoczenia społeczno-gospodarczego, bez którego takie przedsięwzięcia, jak debaty, filmy edukacyjne, monografie naukowe, czy publikacje takie, jak niniejsza, nie mogłyby ujrzeć światła dziennego. Dzięki wsparciu finansowemu darczyńcy – **Fundacji Orten**, która pokryła koszty wydania materiałów edukacyjnych i promocyjnych, możemy pracować nad nowymi pomocami szkoleniowymi. Nieocenione zaplecze organizacyjne stanowi **Fundacja Świętej Królowej Jadwigi dla Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie** z jej prezesem **o. Kanclerzem Fidelisem Maciołkiem OFM, wiceprezesem** – Panem mgr **Łukaszem Rzepką** oraz **Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół UPJPII w Krakowie**, które mam zaszczyt prowadzić, a także środowisko akademickie, na czele z **Jego Magnificencją, Księdzem Profesorem Robertem Tyrąłą, Rektorem UPJPII w Krakowie**, który jako pierwszy otworzył się na zaproponowany temat i zaufał pomysłodawcom. Należy wymienić także wspierających Go Prorektorów: Panią Profesor **Małgorzatę Dudę, Prorektor ds. studenckich i dydaktyki**, która czynnie uczestniczyła w realizacji zadań; Księdza Profesora **Antoniego Świerczka, Prorektora ds. polityki kadrowej i promocji** oraz Księdza Profesora **Tomasza Rozkruta, Prorektora ds. nauki i dyrektora Szkoły Doktorskiej** (doktoranci z dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach stanowili ważny czynnik osobowy w czasie debat i filmów edukacyjnych).

Projekt współtworzony był wraz z przedstawicielami zaproszonych jednostek organizacyjnych **Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II** i zaprzyjaźnionych Uczelni; włączyły się w niego koła naukowe studentów i doktorantów oraz pracowników zajmujących się wyzwaniem związanym z edukacją medialną w nowej rzeczywistości społecznej. Szczególną aktywnością wykazali się członkowie działającego od kilku lat **Koła Naukowego Komunikacji Wizerunkowej IDMIKS UPJPII**, pozostającego pod moją opieką naukową (wspomniane debaty przygotowane pod względem technicznym, ciekawe sprawozdania, krótkie reportaże, rolki, pisemne opracowania i relacje fotograficzne, dostępne są na stronach Wydziału Nauk Społecznych: <https://wns.upjp2.edu.pl/aktual-nosci/mediatalk-1-nowe-media-nowy-sposob-myslenia-24-iv-2023-113.html>, na **stronie Projektu**: <https://www.facebook.com/projekt edukacja medialna>, w relacjach filmowych zgromadzonych w **archiwum JP2TV**: https://www.youtube.com/watch?v=Yq53Mh4u7s&list=PL3F_JG171FrRfk12KX69SdCq9lexQxpA2, a także na stronach Fundacji św. Królowej Jadwigi dla UPJPII w Krakowie: <https://fundacja.upjp2.edu.pl/o-nas/projekty/projekt-edukacja-medialna-zasady>

funkcjonowania-w-swiecie-nowych-mediow-90.html oraz **Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół UPJPII w Krakowie**: <https://saip.upjp2.edu.pl/>).

Specjaliści, dla których projekt *Edukacja medialna...* jest sposobnością popularyzowania wiedzy na temat edukacji medialnej w nowej rzeczywistości społecznej, wykazali się dużym zapaśm zarówno od strony technicznej i technologicznej, jak i zawartości merytorycznej. Szczególny wkład pracy na etapie produkcji dotyczył nagrań ekspertów, wśród których znalazły się trzy wybitne ekspertki: Pani Profesor **Iwona Hofman (UMCS w Lublinie)**, Pani Profesor **Monika Przybysz (UKSW w Warszawie)**, Pani Profesor **Monika Kaczmarek-Śliwińska (UW)**, a także specjaliści w zakresie socjologii – dr **Bar-tosz Łukaszewski (UPJPII)**, ekonomii i zarządzania – dr **Łukasz Paluch (URK)** i dr **Piotr Cy-manow (URK)** oraz etycznego wymiaru mediów – o. dr **Marcin Ciechanowski OSPPE (UPJPII)**. Wśród uczestników debat – teoretyków mediów i praktyków, znaleźli się także: Ksiądz Profesor **Michał Drożdż**, który otworzył pierwszą debatę medialną i cały projekt *Edukacji medialnej...*, Ksiądz Profesor **Robert Nęcek**, kierownik **Katedry Edukacji Me-dialnej IDMIKS UPJPII**, ks. dr **Maciej Radej (UPJPII)**, mec. **Karol Pietras (NASK)**, eksperci i praktycy: dr **Marcin Kędzierski**, red. **Marcin Makowski**, red. **Dawid Kaczmarczyk**, red. **Anna Chmura** i red. **Jacek Bańka**. Za stronę techniczną w projekcie odpowiadał ks. dr **Paweł Kaszuba (kierownik w Akademickim Centrum Medialnym)**, red. **Dawid Kaczmarczyk (Edukacyjne Laboratorium Mediów Społecznościowych)** oraz Pani mgr **Kata-ryzna Wysocka (Szkoła Doktorska UPJPII)**, a w zakresie mediów zewnętrznych Pan red. **Mariusz Barłkiewicz**, **prezes Radia Kraków**, które stało się miejscem spotkania eksper-tów, praktyków dziennikarstwa i komunikacji, a także rzeszy studentów i uczniów szkół średnich. Ważnym elementem wsparcia było także opracowanie strony graficznej pro-jektu, w czym niemały udział mieli Pani kier. **Anna Chmura (Politechnika Krakowska)**, ks. dr **Seweryn Puchała (UPJPII)** oraz o. dr **Marcin Ciechanowski OSPPE (UPJPII)**.

Liczne kontakty międzyuczelniane, a także ze środowiskiem pracowników mediów, umożliwiły zaproszenie do projektu pracowników innych jednostek, w tym specjalistów w zakresie dziennikarstwa, public relations, zarządzania, ekonomii (**UMCS w Lublinie, UW, UKSW, UR w Krakowie**), praktyków (m.in. redaktorów i zarząd **Radia Kraków**), środowi-ska opiniotwórcze (m.in. **Klub Jagielloński**) i wreszcie przedstawiciele innych środowisk z otoczenia społeczno-gospodarczego (**Państwowy Instytut Badawczy NASK; TBS etc.**). Podczas debat i w trakcie przygotowywania scenariuszy filmów edukacyjnych odbyli-śmy dziesiątki rozmów (dyskusji, wymiany poglądów, naukowych sporów mających na celu wypracowanie jak najlepszych rozwiązań), które zogniskowane były wokół nastę-pujących kwestii: edukacji medialnej w kontekście nowych mediów i zmieniających się technologii, funkcjonowania w świecie nowych mediów w aspekcie problematyki spo-łeczno-ekonomicznej oraz bezpieczeństwa sieciowego i przestrzegania prawa, kwestii psychologicznych, etycznych i duchowego spojrzenia na otaczający nas świat nowych mediów. Jak pokazały te rozmowy oraz reakcje słuchaczy i widzów, poruszanie tema-tyki edukacji medialnej to dziś wręcz konieczność. Świadczyły o tym pytania zadawane przez uczestników debat, zgromadzonych w największej sali **Radia Kraków**, tj. **Studiu S5 im. Romany Bobrowskiej**. Liczne głosy w dyskusjach i dziesiątki pytań padały ze strony łączących się w tym czasie uczestników obserwujących spotkanie za pośrednictwem streamingu odbywającego się na kanale **YouTube** i na stronie akademickiej **telewizji JP2TV**, a także wpływały do redaktorów stacji radiowej, retransmitującej te wydarzenia.

Pokłosiem poruszanych kwestii były kolejne spotkania na antenie **Radia Kraków** oraz wywiady prowadzone z dziennikarzami, m.in. red. **Jackiem Bańką**, których celem było przybliżanie użytkownikom mediów praktycznych sposobów krytycznego myślenia

w ocenie świata nowych mediów. Tematyka ta została także poruszona podczas posiedzenia **Rady Programowej Radia Kraków**, które odbyło się w jesieni 2023 r. Przestawione tam fakty oraz scenariusze działań w zakresie edukacji medialnej na falach eteru, przyniosły nowe pomysły dotyczące szerzenia tematyki kształtowania kompetencji medialnej szczególnie w tych grupach, do których dotarcie w sposób sformalizowany (w zakresie edukacji na wszystkich poziomach kształcenia, czy dodatkowych szkoleń) nie jest możliwe. Szerzenie świadomości medialnej zostało uznane za jeden z priorytetów w obszarze komunikacji społecznej i mediów. Tworząc zręby **projektu: Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów** mieliśmy świadomość, że przedmiotowa kwestia edukacji medialnej, której podwaliny powstawały już sto lat temu m.in. w Kanadzie czy Australii, wymaga świeżego spojrzenia w nowej przestrzeni i nowych czasach. Internet stał się kolejnym kontynentem i areopagiem, na którym głoszone są nośne treści, a nowe czasy i niewyobrażalne kiedyś wynalazki umożliwiają natychmiastową więź, niemalże identyczną z realnym spotkaniem człowieka z człowiekiem. O szansach i zagrożeniach, możliwościach i ograniczeniach, czyli dylematach związanych z różnicą między fizycznym, realnym, a wirtualnym i wyobrażonym istnieniem w mediach, traktuje ten projekt. Jest skierowany do tych, dla których istotne jest określenie własnej tożsamości w świecie nowych mediów. Jeśli ktoś uważnie prześledzi kolejne części projektu: *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*, tj. debaty z cyklu *Media Talk#*, filmy z serii *Media View#*, wydarzenia i relacje na portalu FB (**projekt Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów**), wreszcie zapozna się z wynikami analiz i badań prowadzonych przez ludzi nauki na temat edukacji medialnej, uzyska odpowiedzi na fundamentalne pytania:

- Czym zajmuje się edukacja medialna?
- Czy istnieje potrzeba rozwijania kompetencji medialnych?
- Jakie są skuteczne metody i zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów?

W przygotowanym dla nauczycieli, edukatorów i opiekunów *Kompendium wiedzy na temat edukacji medialnej – szans i zagrożeń* wynikających z ciągłego kontaktu z mediami, Czytelnik znajdzie rozwiązanie takich kwestii, jak to, czy możliwa jest współpraca, rozwój, a nawet przyjaźń w nowych mediach, gdzie szukać pomocy, jak rozpoznawać stan uzależnienia medialnego etc. W konwencji nienachalnych podpowiedzi i dzielenia się dobrymi praktykami eksperci ze świata mediów, komunikacji, dziennikarstwa, socjologii, prawa, ekonomii oraz zarządzania, widzą sens przygotowania każdego użytkownika mediów do kontaktu z nimi w rozległej przestrzeni *logosu* i sfery medialnej *praxis*; w otoczeniu nowych mediów, na które spoglądamy z perspektywy krakowskiej szkoły personalizmu medialnego. Zapraszam Państwa wraz z całym zespołem do zapoznania się z niniejszym skryptem z przekonaniem, że lektura może przyczynić się do poszerzenia wiedzy i wzrostu umiejętności prawidłowego funkcjonowania w świecie mediów oraz radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych w myśl zasady, iż każdy kryzys to także szansa. Celem przygotowanego kompendium jest promocja tych wartości i zasobów wiedzy, jakie zostały opublikowane w obszernym materiale naukowym oraz popularyzacja projektów dotyczących edukacji medialnej i działalności osób troszczących się o bezpieczeństwo w sieci w aspekcie technologicznym, komunikacyjnym, a także etycznym. Wszystkie dostępne tu treści w poszerzonym wymiarze odnajdziecie Państwo w monografii zbiorowej **Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów** (Kraków 2023).

Klaudia Cymanow-Sosin
kierownik projektu wraz z zespołem

EDUKACJA MEDIALNA

– edukator medialny¹

Czym jest edukacja medialna?

Edukacja medialna to zjawisko, które związane jest przede wszystkim z naukami o komunikacji społecznej i mediach, jednak badania prowadzone na temat przedmiotowego pojęcia w ramach projektu: *Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów* pokazały, że ma rację Piotr Drzewiecki (*Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej? Program nauczania edukacji medialnej dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych z opracowaniem metodycznym*) podkreślając, iż jest to dziedzina wiedzy o charakterze interdyscyplinarnym. Obejmuje ona bowiem kwestie ściśle komunikologiczne i medialne, ale i zagadnienia z obszaru psychologii, pedagogiki, językoznawstwa, psycholingwistyki, socjologii, nauk technicznych, a także ekonomii, prawa i aksjologii. Zjawisko edukacji medialnej to **wychowanie do właściwego korzystania z mediów**, choć pierwotnie, tj. w epoce mediów, które nie były interaktywne, oznaczało w ogóle przygotowanie do odbioru mediów. Dziś edukacja medialna to **kształtowanie umiejętności użytkowania mediów**, ale także **troska o poprawność zachowań i ugruntowanie prawidłowych postaw wobec mediów**, którą zdobyć można tak na poziomie instytucjonalnym, jak i pozainstytucjonalnym.

Kim jest edukator medialny?

Edukator medialny to przewodnik po świecie tradycyjnych środków społecznego przekazu i mądry towarzysz podróży przez zmediatyzowane przestrzenie nowych mediów. Przeszkody w zakresie porozumiewania się dotyczą przede wszystkim niedostatecznej znajomości reguł komunikacyjnych dostosowanych do odbiorców i nowych warunków komunikacji zapośredniczonej oraz oddziaływania w kulturze i otaczającym środowisku lokalnym. Wynika to z niespotykanych wcześniej ról, jakie wyznacza współczesnym obcowanie w świecie nowych mediów, dominacja negatywnych postaw

¹ Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Cymanow-Sosin K. 2023. *Edukacja medialna w kontekście nabywania kompetencji komunikacyjnych*, w: K. Cymanow-Sosin (red.), *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*. Kraków.

społecznych (zjawisko *hejtingu*, *trollingu*, coraz większa popularność *influencerów* w miejsce dawnych autorytetów), a także zerwanie relacji międzyosobowych związane przede wszystkim z okresem pandemicznej izolacji i czasem tuż po pandemii (np. zespół stresu postpandemicznego). Prowadzący zajęcia i szkolenia z tej subdyscypliny zajmują się szeregiem tematów, począwszy **od profilaktyki dotyczącej zagrożeń medialnych, w tym uzależnień w sieci, a skończywszy na wspieraniu kreatywnych działań użytkowników**. Profesja edukatora medialnego wiąże się z odpowiednim przygotowaniem zawodowym do przekazywania wiedzy o mediach (od poziomu technicznego po aksjologiczny). Nie można zatem pominąć w tym miejscu apelu o **konieczność wpisania zawodu edukatora medialnego w odpowiednie kryteria i standardy profesjonalizmu na poziomie formalnym**.

Jakie są najważniejsze wyzwania edukacji medialnej?

Sama edukacja medialna rozumiana jest jako **wychowanie do mediów, przez media i dzięki mediom**. W zmediatyzowanej przestrzeni człowiek przebywa na tyle często, że **budowanie świadomości siły mediów i kształtowanie postaw krytycznego myślenia w ich ocenie** staje się dziś imperatywem i jednym z największych wyzwań współczesności. Dostrzeżenie, iż edukacja medialna odbiorców i użytkowników wpływa na jakość mediów, pozwoliło badaczom sfery komunikacji społecznej i mediów skupić na się tworzeniu teorii i modeli, które ukazały wielostronne zależności w przepływie treści i zawartości przekazów. Obiornicy przez kilka dekad pozostawali w uśpieniu i bierności wobec dominacji kultury masowej i jednostronnie oddziałujących mediów głównego nurtu. Publiczność traktowana była jako rodzaj masy, której podstawową i jedyną rolą była *konsumpcja* mediów. Współcześnie zmieniło się to za sprawą internetu. Dziś odbiorca współtworzy sieć i jest zaproszony do interakcji.

Na czym polega budowanie świadomości medialnej?

Szczególne uwrażliwienie na potrzebę edukacji medialnej i zadania związane z badaniem procesów komunikacji społecznej i mediów są dziś imperatywem dla badaczy medioznawców i komunikologów wobec takich wyzwań, jak:

- **wzrastająca rola sztucznej inteligencji** i jej popularyzacja wśród wszystkich grup odbiorczych,
- **zdiagnozowanie problemów technologicznych i aksjologicznych** związanych z wykorzystywaniem mediów w różnych grupach wiekowych i społecznych odbiorców oraz użytkowników,
- dynamiczny **wzrost problemów wynikających z nadużywania mediów**, w tym przede wszystkim mediów społecznościowych,

- oddziaływanie nowego typu komunikacji zapośredniczonej na **postawy i przejawy nadwrażliwości, postawy narcystyczne, zagrożenia związane z funkcjonowaniem w grupie, aż po próby samobójcze i samobójstwa**, na które częściowy lub znaczny wpływ wywierają media,
- **bezkrytyczny odbiór przekazów** i brak świadomości zmian, jakie wywołuje kontakt z mediami i przez media.

Jakie jest remedium na zagrożenia związane ze zrywaniem więzi międzypokoleniowych za sprawą mediów?

Współcześnie można mówić o **wtórnej utracie kompetencji komunikacyjnych i zrywaniu więzi powodowanych analfabetyzmem relacyjności**. Wobec takiego stanu **największe wyzwanie edukacji medialnej to przywrócenie równowagi pomiędzy płytką komunikacją za pośrednictwem mediów, a pogłębionymi relacjami w komunikacji bezpośredniej**, tj. kształtowanie umiejętności komunikacyjnych, osobistych i społecznych (w tym trening interpersonalny). W tym kontekście edukacja medialna skupia się na poszukiwaniu odpowiedzi na następujące pytania:

- Jakie są podstawowe zasady komunikowania w odniesieniu do podmiotów komunikujących się, przekazu, kodu i kontekstu?
- Jakie czynniki wpływają na poprawność wyrażania się i słuchania?
- Jak przekazywać komunikaty, by zawierały one wartościowe treści?
- Co to jest recepcja i percepcja informacji i na czy polega rozumienie przekazu?
- Jakie znaczenie mają pozawerbalne czynniki komunikowania się?
- Na czym polega selekcja treści w komunikowaniu się?
- Czym są nawyki komunikacyjne i jak przezwyciężać bariery w porozumiewaniu się?
- Czym różni się komunikowanie bezpośrednie w interakcji pomiędzy dwoma podmiotami, a na czym polegają pozostałe wymiary komunikacji, aż po wymiar masowy?
- Jak można dyskutować i wymieniać się poglądami w obliczu różnic na poziomie poglądu na świat?
- Jak prowadzić dobrą komunikację z otoczeniem?

Podstawowym remedium na zagrożenia związane ze zrywaniem więzi międzypokoleniowych jest kształtowanie kompetencji komunikacyjnych.

Które książki mogą być pomocne w przygotowaniu do prowadzenia zajęć w zakresie edukacji medialnej?

Inspiracją do badań nad poszukiwaniem **zasad dobrej komunikacji** w erze dominacji cyfrowej była lektura wielu książek. Obok publikacji naukowych, które można znaleźć w wyszukiwarce Google Scholar po wpisaniu słów kluczowych: **edukacja medialna**, kompetencje medialne, warto także zapoznać się z następującymi tytułami: *Efekt wio-ski. Jak kontakty twarzą w twarz mogą uczynić nas zdrowszymi, szczęśliwymi i mą-drzejszymi* Susan Pinker, która porusza kwestie znaczenia bezpośrednich relacji w two-rzeniu dobrostanu psychofizycznego współczesnego człowieka; *Cyfrowa demencja* Manfreda Spitzera, dotycząca m.in. kwestii większej neuroplastyczności w obliczu re-lacji interpersonalnych względem kontaktów zapośredniczonych; *I-gen* Jean Twinge – publikacja dotycząca zmian nawyków i zachowań w kolejnych pokoleniach pod wpływem utraty relacji bezpośrednich na rzecz e-kontaktów; pokrewny jej *Powstający Promoteusz* Robera Antona Wilsona, której autor ukazuje powtarzające się mecha-nizmy w rozwoju świadomości ludzkości, *Zespół stresu postpandemicznego* Jakuba B. Bączka i Rafała Ohme, w której autorzy opisują takie zjawiska, jak brak hamulców emocjonalnych, czy wypalenie, związane z długotrwałą izolacją, jaką spowodowała pandemia Covid-19 i jego następstwa, czy wreszcie *Nowe media – edukacja, finanse, zarządzanie*, autorstwa: Piotra Cymanowa, Klaudii Cymanow-Sosin, Łukasza Palucha i Krzysztofa Tenerowicza, w której kwestia edukacji medialnej ujęta jest w kontekście innych obszarów wiedzy.

MŁODZIEŻ

– kompetencje cyfrowe
użytkowników sieci²

Co smartfon i sztuczna inteligencja zmienia w rozwoju dzieci i młodzieży?

Smartfony istnieją kilkanaście lat, jednak w ciągu tego krótkiego czasu **zrewolucjonizowały życie milionów użytkowników**. Nastąpiło przyspieszenie wielu procesów – rozwoju technologicznego, szybkości przetwarzania i udostępniania danych, w tym dynamicznego rozwoju sztucznej inteligencji, która wcześniej była obecna i wykorzystywana w wielu dziedzinach komunikacji – od reklamy poprzez komunikację społeczną, jednak przeszła na inny poziom, gdyż została udostępniona do testowania na skalę masową. Oddanie sztucznej inteligencji, aby uczyła się w masowych testach jeszcze mocniej przyspieszyło jej rozwój. **Wobec tej dynamiki zmian nie zmienia się jednak tak szybko rozwój dziecka. Stąd konieczność wzrostu świadomości w zakresie edukacji medialnej przede wszystkim osób dorosłych**, aby podjęli działania ochronne wobec nadmiaru korzystania z nowych technologii i wyznaczali granice ich konsumpcji przez dzieci, ale także we własnym zachowaniu, bowiem **dzieci uczą się przez naśladowanie dorosłych**. Wielość podjętych działań ma na celu unormowanie korzystania z nowych technologii w codzienności rodziny i wsparcie budowania zrozumienia, dobrych relacji, trosce o zachowanie wysokich kompetencji komunikacyjnych.

Co wiemy o współczesnej przestrzeni medialnej?

Algorytmy, które decydują o tym, co jest wyświetlane na naszej ścianie (feedzie), prowadzą do zamykania nas w bańkach informacyjnych (ang. filter bubble). Termin ukoję przez Elięgo Parisera w książce *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You* w 2011 pokazuje proces selekcji informacji i wyświetlania nam jedynie takich, które są zgodne z naszą wcześniejszą aktywnością – zainteresowaniami i poglądami. Dawka informacji, która dociera do naszego mózgu każdego dnia przekracza **34 GB informacji**.

² Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Przybysz M. 2023. *Edukacja medialna i kompetencje cyfrowe młodzieży*, w: K. Cymańow-Sosin (red.), *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*. Kraków.

co można porównać do oglądania przynajmniej kilkunastu filmów pełnometrażowych na dobę. W ciągu 3 miesięcy naszego życia do naszego mózgu trafia tyle informacji, ile w ciągu całego życia naszych dziadków. Nasze mózgi nie potrafią ich przyswajać w takiej ilości. Ponadto, **ilość informacji na świecie co około półtora roku podwaja się**, a w niektórych dziedzinach życia, jak na przykład w medycynie – proces ten następuje nawet co około 70 dni. Średnio człowiek **potrafi utrzymywać relacje maksymalnie ze 150 osobami**, a dziś na Facebooku ograniczenie na prywatnym profilu sięga 5 000 *followersów*, natomiast na *fanpage'u* liczba ta nie jest ograniczona. W innych mediach społecznościowych również istnieją określone dzienne limity obserwacji nowych *followersów* (*Twitter*), jednak nadal wciąż sieci te są przypadkowymi spotkaniami, przypadkowych często osób, w przypadkowych sekwencjach. **Nie ma to nic wspólnego z prawdziwym budowaniem społeczności ludzkich, a jedynie komercjalizacją relacji.** Okazuje się, że istnieje bardzo silna zależność między profilem a *lajkami*. Znając 10 *lajków* danego człowieka, platformy społecznościowe wiedzą o użytkowniku więcej, niż koleś, znając 70 polubień biją na głowę przyjaciół, przy 150 *lajkach* – również najbliższą rodzinę. 300 *lajków* daje wiedzę tak niesamowicie wyjątkową, że nie posiada jej nikt poza właścicielami tego serwisu. Badania Królewskiego Towarzystwa Promocji Zdrowia wykazały, że **w ciągu ostatnich 25 lat wskaźniki depresji i lęku wśród młodych ludzi wzrosły o 70%**, a media społecznościowe zdaniem badanych pogarszają ten stan. Raport pokazuje związek między używaniem portali społecznościowych przez ponad 2 godziny dziennie a niską samooceną, myślami samobójczymi oraz złą jakością snu. Obecnie, po kilku latach od tego badania, wiemy już, że **w trakcie pandemii korzystanie z mediów społecznościowych wzrosło do ponad 6 godzin**, a u części osób nawet do kilkunastu godzin. Efekt zaangażowania w *social media* jest możliwy także dzięki odkrytym na początku lat 90. XX w. na Uniwersytecie w Parmie we Włoszech tzw. *neuro-nom lustranym*. **Człowiek przeżywa bowiem napotykaną emocjonalnie i poruszające sytuacje tak, jakby sam w nich uczestniczył.**

Jakie są największe zagrożenia dla dzieci i młodzieży w sieci?

Dzieci narażone są na **zagrożenie nadużywania ekranów**, co prowadzi do wielu zaburzeń w zachowaniu i w aktywności tej grupy wiekowej. Pierwszym z nich jest **wybudzenie użytkowników mediów społecznościowych ze snu niewyłączonymi z aplikacji powiadomieniami**. Dzieci przerywają sen, odpisują osobom, które je wywołują na komunikatorach, odbierają powiadomienia dotyczące reakcji na tworzone i publikowane przez nich treści, a to wpływa na ich zachowanie – wytwarzanie silnych reakcji organizmu, m.in. neuroprzekaźnika dopaminy w przypadku akceptacji w układzie nagrody i kortyzolu w przypadku krytyki. Pobudzone emocjonalnie, poprzez wytwarzanie jednoczesne adrenaliny zachęcającej do dalszego działania, **dzieci przerywają sen, skracają go i w dłuższej perspektywie prowadzą do problemów z regeneracją, a ten deficyt do dalszych zmian – problemów z nadwagą** (spożywanie wysokoenergetycznych posiłków i napojów jako „nadrabianie” deficytów z energią przez brak jej wytworzenia w odpowiedniej ilości w trakcie snu), **problemów z agresją** (zmęczenie, pobudzenie układu nerwowego), **apatią** (zmęczenie), a w konsekwencji nawet **depresją**. W tym przypadku remedium może być wyłączenie powiadomień z aplikacji

cji, wyrobienie nawyku wyłączenia przesyłu danych komórkowych oraz wyłączenie WiFi i Bluetootha w momentach braku konieczności korzystania z nich, a także świadome odinstalowanie aplikacji (w tym komunikatorów) z telefonu, które najbardziej pochłaniają dziecko i nie pozwalają na zdrowy, nieprzerwany sen. Brakuje snu dzieciom i dorosłym, a konsekwencje tego braku odczuwają sami użytkownicy sieci i ich bliscy. Czynnikiem zagrażającym dzieciom i rodzicom jest **niebieskie światło LED i technologia przekazywania obrazu**. Ekspozycja na ten rodzaj wysokoenergetycznej wiązki światła, szczególnie przed snem, nie tylko wprowadza mózg ludzki w błąd – świecenie nim przed zaśnięciem przekazuje komunikat, że jest dzień, a więc ogranicza wytwarzanie *melatoniny* – hormonu potrzebnego do zaśnięcia, wytwarza się zaś *kortyzol* – hormon stresu i frustracji z powodu trudności z zaśnięciem. W tym przypadku ograniczenie korzystania z ekranów od północy do dwóch godzin przed zaśnięciem powinno unormować korzystanie w sposób bezpieczny z ekranów i ułatwić zasypianie oraz regenerację szczególnie młodego organizmu, mającego zwiększone zapotrzebowanie na sen w związku z procesem wzrostu. Czynnikiem zagrażającym dobrostanowi dziecka jest **czynne wpływanie – poprzez nadmierną ekspozycję na kontakt z ekranami – na poziom wytwarzania w organizmie hormonu odpowiadającego za socjalizację, dobre samopoczucie, a także wiele innych procesów, a więc serotoniny**. Jej poziom jest najwyższy rano, a do wytwarzania jej w sposób naturalny konieczne są ruch i światło słoneczne. Wielogodzinne granie na komputerze czy *smartfonie* lub korzystanie z ekranów bez żadnych przerw prowadzi do obniżenia poziomu serotoniny w organizmie, zmniejszenia poczucia dobrostanu, obniżenia nastroju, a także do stanów depresyjnych. Brak ruchu i brak światła słonecznego prowadzą więc jako jeden z czynników do rozwoju depresji. Remedium może być w tym przypadku ograniczenie czasu korzystania z urządzeń ekranowych, korzystanie z nich w etapach rozdzielanych czasowo ruchem i aktywnością fizyczną na świeżym powietrzu, próba wprowadzenia krótszych odcinków czasowych przeznaczanych na korzystanie z gier i aplikacji cyfrowych. Przyspieszy to procesy metaboliczne w organizmie młodego człowieka i pozwoli na ograniczenie dodatkowych problemów związanych z brakiem ruchu, w tym z otyłością. Trwający 24 godziny cykl czynności fizjologicznych, które mają wpływ na nawyki żywieniowe, sen, produkcję hormonów, aktywność fal mózgowych czy regenerację komórek zostaje zaburzony zmianami, które występują u ludzi szczególnie natłogowo korzystających z urządzeń elektronicznych wyposażonych w diody LED. **Sztuczne światło (np. niebieskie) zaburza rytm okołodobowy, wpływając poważnie na funkcjonowanie całego organizmu**. Nadmiar promieniowania niebieskiego niekorzystnie wpływa na narząd wzroku, przyczynia się do powstania zmian zwyrodnieniowych siatkówki oraz rozwoju zwyrodnienia plamki żółtej (AMD).

Dlaczego smartfony uzależniają?

Codziennie przewijamy średnio w Polsce palcem po smartfonie ponad 220 metrów na dobę. Fundujemy sobie potężne zmęczenie nie tylko kciuka, ale także ciągle pochylonej nad telefonem głowy. Smartfony są skonstruowane tak, aby nas zniewolić. Non stop wyświetlają wiele informacji, od nadmiaru których coraz częściej wielu użytkowników boli głowa. Użytkownicy smartfonów często nie słyszą innych osób do nich się zwracających, zatapiając się całkowicie w strumieniu informacji. **Ludzki mózg wca-**

Ile nie odpoczywa w trakcie korzystania z sieci społecznościowych, jest bodźcowany niekończącym się strumieniem informacji. Niebieskie światło LED zaburza wytwarzanie wielu hormonów – na przykład poprzez wyrzut kortyzolu, czyli hormon stresu. Silnie aktywuje również tzw. układ nagrody (2-10-krotnie), a więc wydzielanie dopaminy, adrenaliny i serotoniny, czyli hormonów szczęścia. Smartfony zmieniają nasze mózgi. Światło emitowane przez ekrany LED zaburza zegar biologiczny człowieka – nawet pięciokrotnie szybciej tłumy wydzielanie melatoniny, wpływa na pojawianie się ryzykownych zachowań w sieci – pornografia jest nawet trzy razy bardziej konsumowana przez osoby nadużywające korzystanie ze smartfona, a hazard online wzrasta czterokrotnie. Nastolatki uzależnione od ekranów 2,4 częściściej angażują się w samookaleczenia. Zaburzenie korzystania z gier internetowych (ang. IGD – *internet gaming disorder*) zostało wpisane do V edycji Klasyfikacji Zaburzeń Psychiczych (DSM-V). Mechanizmy smartfonów są tak zbudowane, aby jak najczęściej po nie sięgać, aby nas uzależnić. Mózg ludzki jest tak skonstruowany, aby kończyć procesy. Tymczasem w mediach społecznościowych spotykamy niekończącą się ścianę zalewających nas informacji. Ile byśmy ją nie przesuwali, wciąż na nowo napotkamy nowe treści, a gdy wydaje się, że dochodzimy do końca, algorytm odświeża strumień obrazów na osi aplikacji. Dotykamy smartfona bardzo często każdego dnia nawet powyżej 2600 razy. Odruchowo sięgamy po niego i nie pamiętamy nawet o tym. Chcemy sprawdzić godzinę, wysłać smsa, pogłośnić słuchaną muzykę, zrobić zdjęcie, wysłać przyjacielowi link do śmiesznego filmiku, przestać mema dostanego od znajomych, przesunąć ścianę na Facebooku do kolejnych obrazków i filmów. W ciągu jednego dnia do naszych mózgow trafia tyle informacji, że zaczynamy być zmęczeni. Stajemy się jak ciekająca, zbyt mocno nasączana informacyjna gąbka, która przecieka. Nasze „nerwy” tego nie wytrzymują. Dlatego bywa, że **po długim używaniu smartfona jesteśmy mocno zmęczeni, bardzo smutni i przygnębieni.**

Serwisy medialne - rzeczywistość czy iluzja?

Niekończący się hejt i agresja w komentarzach na wszystko – to nie scenariusz z mrocznego filmu, ale po części nasze codzienne życie w sieci i w wielu rodzinach oraz wspólnotach. Facebook, Instagram, YouTube, Pinterest, TikTok, Tinder czy Twitter to iluzja rzeczywistości. To wielka gra tych, którzy zarabiają na tym, że spędzamy czas w tych serwisach. Oni za to, że mają nasz czas poświęcany na przewijanie treści, sprzedają twórcom reklamy. Ta iluzja dla wielu jest bardzo prawdziwa. I na tę iluzję dajemy się nabrać niemal codziennie.

Jakie nawyki warto zmienić?

Po pierwsze, warto **wyłączyć wszelkie powiadomienia ze strony aplikacji** i wchodzić tam z własnej woli, a nie za pośrednictwem bodźca czerwonego powiadomienia. Po drugie, warto dbać o **czysty ekran główny**, na którym najlepiej pozostawić jedynie najważniejsze aplikacje, aby nas nie korciło do nieustannego zaglądania do aplikacji

social media szczególnie, gdy zerkamy jedynie na zegarek. Warto kupić sobie normalny budzik, aby móc **na noc odłożyć telefon w innym pokoju**, daleko od łóżka lub poza zasięgiem odruchowego zaglądania do telefonu. Gdy dostrzegamy pewne symptomy uzależnienia lub spędzamy zbyt wiele czasu w aplikacjach, wówczas w większości smartfonów dostępne jest **ustawienie przypomnienia po określonym czasie korzystania z danej aplikacji mobilnej**. Możemy wybrać **czarno-biały ekran w ustawieniach telefonu**. Wówczas łatwiej będzie nam się odseparować od wciągającej głębi kolorów. Telefony przeszkadzają nam zasnąć. **Przynajmniej godzinę przed snem nie powinniśmy patrzeć w ekran komputera czy telefonu**, żeby wypocząć. Niebieskie światło LED jest dla człowieka światłem nienaturalnym, zakłócającym gospodarkę hormonalną. Dlatego śpiąc z komórką w tym samym pokoju nieustannie się wybudzamy, sprawdzamy powiadomienia, wpadamy w nerwicę, a w konsekwencji może to także przyspieszać procesy związane z występowaniem depresji. Warto rozmawiać, ale też **wspólnie ustalać zasady korzystania ze smartfona**. Rozmawiamy o potrzebach, które zaspokajają nam smartfony. Dzielmy się tym, co nas zasmuca w sieci. Warto dużo rozmawiać o treściach, które widzimy w internecie. **Odkładajmy zawsze telefon do innego pokoju, gdy ktoś nas odwiedzi**. Siedzimy wtedy dużo bardziej spokojni, czasem o nim zapominamy, możemy skupić się na czymś dłużej. Pozostawiamy telefon także wtedy w innym pokoju, gdy musimy nad czymś popracować dłużej. Mózg człowieka pracuje wtedy „głębiej” i może uda się nam wymyślić naprawdę twórczą rzecz. No i koniecznie chodźmy spać w innym pokoju, niż leży telefon – dodamy sobie godziny spania. Starajmy się też **wyłączać internet w telefonie**, wówczas uda się nam uniknąć regularnie nękających nas powiadomień z aplikacji. Jeśli nie musimy, nie miejmy go włączonego – jeśli ktoś będzie bardzo chciał się z nami skontaktować pilnie – zadzwoni lub napisze sms.

Jakie zaburzenia wzmacnia kontakt z mediami społecznościowymi?

Nadmierne korzystanie z Facebooka koreluje z występowaniem symptomów depresyjnych, wskutek zjawiska psychologicznego zwanego porównywaniem społecznym. Użytkownicy mediów społecznościowych zwykle umieszczają tam wyidealizowany obraz swojego życia, z kolei uznają, że inni relacjonują swoje życie zgodnie z prawdą. Stąd przekonanie, że inne osoby wiodą zdecydowanie lepsze życie, niż dany użytkownik.

EDUKACJA O MEDIACH

– symbol i reprezentacja medialna³

Czy media odzwierciedlają rzeczywistość?

Centralną kategorią edukacji medialnej jest pojęcie reprezentacji. **Media mediują - nie odzwierciedlają rzeczywistości, ale ją reprezentują. Media są systemami symbolicznymi lub znakowymi.** Bez respektowania tej zasady edukacja medialna nie jest możliwa, gdyż wszystkie pozostałe wskazówki wynikają z tej jednej. Marshall McLuhan zauważając przemiany psychospołeczne dokonujące się pod wpływem mediów pisał: „**W przeszłości skutki działania mediów dotyczyły nas stopniowo, pozwalając jednostkom i społeczeństwu zabsorbować i rozładować w pewnym sensie ich wpływ. Dzisiaj, w elektronicznej epoce, natychmiastowej komunikacji, sądzę, że nasze przetrwanie, a przynajmniej nasze dobre samopoczucie i szczęście, jest uzależnione od zrozumienia charakteru naszego nowego środowiska,** ponieważ w przeciwieństwie do dawnych zmian środowiska, elektryczne media wprowadzają powszechną niemal natychmiastową transformację kultury, wartości i postaw. Taki nagły wstrząs sprowadza potężny ból i utratę tożsamości, co można złagodzić jedynie poprzez w pełni świadome uprzytomnienie sobie dynamiki tejże zmiany. Jeżeli pojmimy te rewolucyjne transformacje wywołane nowymi mediami, to będziemy mogli je antycypować i kontrolować; jeśli jednak nadal będziemy trwać w podświadomym transie, to pozostaniemy ich niewolnikami” (M. McLuhan, *Wybór tekstów*, Zys i S-ka, Poznań 1995, s. 336-337).

³ Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Kaczmarek-Śliwińska M. 2023. *Edukacja medialna w dobie obecnej przestrzeni medialnej*, w: K. Cymanow-Sosin (red.), *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*, Kraków.

NOWE MEDIA

– osiągnięcie czy wyzwanie?⁴

Czy w mediach istotna jest formacja etyczna?

Formacja medialna jest koniecznością dla wszystkich aktywnych użytkowników cyberprzestrzeni, ale także jest potrzebna dla wszystkich uczestników biernie obecnych w przestrzeni wirtualnej. Wychowanie do właściwego odbioru wirtualnej rzeczywistości wymaga nie tylko poznania samych mechanizmów funkcjonowania i technik oddziaływania technologii cyfrowych, ale przede wszystkim ciągłego formowania sumienia. To jest najważniejsza rzecz w formacji cyberprzestrzennej. Formując sumienie formujemy człowieka racjonalnie krytycznego wobec nowoczesnych technologii i treści z nich pobieranych. Chodzi bowiem o to, by nie demonizować cyfrowej przestrzeni, nie uciekać od niej, nie generalizować i nie absolutyzować jej pozytywnego lub negatywnego wpływu, ale chodzi o to, by **w sposób wolny i odpowiedzialny wykorzystać ogromny potencjał wirtualnego świata dla odkrywania dobra.**

⁴ Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Kaszuba P. 2023. *Potrzeba edukacji medialnej odbiorców i użytkowników wirtualnego świata*, w: K. Cymanow-Sosin (red.), *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*. Kraków.

CYFROWE SZANSE

– cyfrowe zagrożenia⁵

Czy grozi nam widmo zyskania przez sztuczne struktury samoświadomości?

Spółeczeństwo skonstruowane na bazie procesów informacyjnych, a następnie poddawanych refleksji wydarzeń zachodzących w jego obrębie, w oparciu o zgromadzone dane **służyć miało zwiększaniu komfortu egzystencjalnego jednostek i grup. W dzisiejszej rzeczywistości transhumanizm bywa natomiast nierzadko zbiorczym określeniem ekspansji mechanizmów wirtualizacji i hermetyzacji życia** codziennego przy jednoczesnym pomnażaniu kapitału korporacyjnego, oferującego najbardziej innowacyjne rozwiązania technologiczne. Rozwiązania te mogą wszakże posiadać charakter inkluzywny, służąc zwiększaniu zakresu partycypacji społecznej grup społecznie wykluczonych, niemniej jednak w wyniku rozwoju przeprogramowujących się algorytmów nad społeczeństwem 5.0 „krąży widmo” *singularity* - technologicznej osobliwości, zyskania przez sztuczne struktury samoświadomości, co może przetamać swoisty monopol na wyższą inteligencję, posiadany dotychczas jedynie przez gatunek ludzki.

Czy konektywizm to szansa dla osób z niepełnosprawnościami?

Jedna z kluczowych szans wynikających ze współczesnego rozwoju technologicznego dogłębnie analizowana jest przez teorię konektywizmu. Jak wskazuje sama nazwa zalogowanie, pozostawanie online, umożliwia „bycie w łączności” z jednostkami i grupami społecznymi preferowanymi w zakresie kontaktu przez osoby z niepełnosprawnościami fizycznymi, utrudnioną mobilnością, a nierzadko również przez osoby z niepełnosprawnościami intelektualnymi w związku z możliwością zastosowania specjalistycznego oprogramowania. **Człowiek będący istotą społeczną pozostaje nią niezależnie od wszelakich problemów adaptacyjnych wynikających z rozlicz-**

⁵ Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Łukaszewski B. 2023. Cyfrowe szanse, cyfrowe zagrożenia, singularity czy regulacjonizm?, w: K. Cymanow-Sosin (red.), Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów, Kraków.

nych niepełnosprawności. Praktyczne stosowanie teorii konektywizmu w przypadku w przypadku promowania włączającego charakteru interakcji we współczesnym społeczeństwie jest jednym ze sposobów na poprawę kondycji mentalnej, dobrostanu subiektywnego i ostatecznie zwiększenie komfortu egzystencjalnego osób, które w wyniku swojej sytuacji życiowej zdeterminowanej niepełnosprawnością zagrożone są całkowitą społeczną ekskluzją. Oprócz możliwości wchodzenia w interakcje z bezpośrednim i dalszym otoczeniem społecznym rozwiązania oparte na teorii konektywizmu otwierają ścieżki indywidualnego rozwoju poprzez progresję indywidualnych zainteresowań i pasji, a także, w przypadku profesjonalizacji działalności, determinują możliwość podejmowania aktywności stanowiącej źródło stricte materialnego zysku, innymi słowy źródło zarobkowania. **Konektywizm to społeczeństwo transhumanistyczne w pierwotnym rozumieniu tego pojęcia, społeczeństwo wykorzystujące elementy rozwoju technologicznego w służbie jednostkom szczególnie doświadczonym trudami życia codziennego w związku ze swoją sytuacją zdrowotną.**

Jak działają grupy wsparcia w przestrzeni wirtualnej?

„Bycie w łączności” posiada w tym przypadku charakter wręcz literalny, dosłowny, poprzez kreowanie grup wsparcia w przestrzeni wirtualnej, które w sytuacji tego wymagającej mogą posiadać charakter całkowicie realny. Innymi słowy młodzieżowe grupy wsparcia animowane przez organizacje pozarządowe i powołane do tego instytucje stanowią formę pierwszego kontaktu, a przekazany za ich pomocą sygnał winien stanowić podstawę do rozwinięcia szerokiego oddziaływania pomocowego czy też readaptacyjnego. Sieć zapewnia w tym przypadku poczucie anonimowości i ośmiela do podjęcia działań w przypadku problemów adaptacyjnych o charakterze aspołecznym (**wycofanym, alienacyjnym**), a łączenie się w grupy jednostek o wspólnocie problemów adaptacyjnych jest przecież mechanizmem znanym i opisanym na gruncie nauk społecznych od czasu wprowadzenia przez Milтона Gordona pojęcia subkultury.

PSYCHOLOGIA MEDIÓW

– edukacja medialna w kontekście
rozwoju dzieci i młodzieży⁶

Co to jest konwergencja i co oznacza w praktyce?

Korzystanie z internetu odbywa się na różnego rodzaju urządzeniach cyfrowych, tj. telefonach, tabletach, smartwatchach, laptopach i komputerach. Poza tym obserwujemy zjawisko konwergencji mediów, co oznacza **zamazywanie granic tradycyjnych mediów, do którego dochodzi wtedy, kiedy na przykład w stacjach radiowych nagrywane są audycje i zamieszczane na kanałach wizualnych, jak YouTube**. Ma to za zadanie uatrakcyjnić dotychczasowego przekaz nadawanego w jednej formie. Internet wykorzystuje przede wszystkim kod audiowizualny, który imituje w sposób coraz bardziej doskonały realne zdarzenia, a nawet jest w stanie imitować je w sposób niemożliwy do rozróżnienia od rzeczywistości. Stworzono gry VR (*virtual reality*), aplikacje bazujące na AI (*artificial intelligence*), które pozwalają wygenerować głos każdej osoby na podstawie próbki, zaczerpniętej z np. filmiku na YT, czy też programy do modyfikowania twarzy (odmładzanie, postarzanie itp.). **Zjawisko to przyczynia się do wytworzenia u odbiorcy wrażenia uczestnictwa w tym, co widzi na ekranie i mocno angażuje go emocjonalnie**. Przeciętny użytkownik mediów jest w pewien sposób skazany na to, co dostarcza mu korporacja medialna. Natychmiastowe i trwałe rozpowszechnianie przez media informacji, często w oderwaniu od ich prawdziwości, słuszności i działania w dobrej intencji, powoduje, iż to oddziaływanie staje się nadrzędne wobec kultury we wszystkich jej przejawach. Zjawisko to stanowi poważną przyczynę problemów z rozumieniem rzeczywistości przez ogromne rzesze ludzi.

⁶ Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Stompór-Świdarska J. 2023. Oddziaływanie mediów na dzieci i młodzież - wybrane aspekty rozwojowe wpływu mediów i zasady funkcjonowania w świecie medialnym, w: K. Cymanow-Sosin (red.), Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów. Kraków.

Jakie są okresy rozwoju dzieci i młodzieży w aspekcie wpływu mediów?

Wyodrębniając poszczególne okresy rozwoju człowieka, możemy mówić o **odbiorach mediów w wieku do 2-go roku życia (okres małego dziecka), przedszkolakach w wieku od 3-go do 6-go roku życia, wieku młodszym szkolnym 7-10/12 oraz wieku dojrzewania/adolescencji między 15-tym a 18 rokiem życia**. Badania pokazują, że obecnie kontakt z mediami następuje bardzo wcześnie w rozwoju ontogenetycznym. Dane z wywiadów prowadzonych z rodzicami dzieci do 5 r.ż. pokazały, że ponad 75% dzieci w tej grupie wiekowej miało kontakt z urządzeniami mobilnymi, a tylko 24% dzieci nigdy z nich nie korzystało. Wśród dzieci, które korzystały było 20% dzieci w wieku do 12-tu miesięcy, co oznacza, że co piąte dziecko przed ukończeniem 1 roku życia zostało poddane bodźcom prezentowanym na ekranach. Dzieci te miały styczność z tabletami, ale najczęściej nie było to jedyne urządzenie mobilne, z którym miały kontakt.

Co dzieci oglądają na urządzeniach mobilnych?

Przede wszystkim oglądają filmy (70%). Gwałtowny przyrost korzystania z tego typu urządzeń nastąpił u dzieci poniżej 2-go r.ż. W 2013 r. już 38 % dzieci poniżej 2-go roku życia było zapoznane z ekranami dotykowymi i jest to stale zwiększająca się liczba. **Ponad 90% rodziców stwierdziło, iż lekarze nie informowali ich o wpływie urządzeń mobilnych na rozwój dziecka, a więc nie mieli poczucia, że może to być niekorzystne dla ich rozwoju. Mamy więc wyraźnie rysującą się tendencję: dzieci mają kontakt z ekranami/mediami coraz wcześniej i jest to coraz większa populacja.** Inne prace empiryczne potwierdziły związek między korzystaniem przez dzieci z urządzeń mobilnych a obniżeniem dobrego samopoczucia (*well-being*) oraz spadkiem jakości relacji z opiekunem. **Stwierdza się zależność czasu, spędzanego przed ekranem przez najmłodsze dzieci z niższą jakością snu, wzrostem ryzyka występowania chorób układu krążenia, nadciśnieniem, otyłością oraz zmniejszoną giętkością kości.** W literaturze pojawiło się dużo badań, wskazujących na obniżenie jakości rozwoju funkcji wykonawczych (*executive functioning*), przede wszystkim w następujących procesach: umiejętności realizacji zadania, kontrolowaniu impulsów, autoregulacji emocji, kreatywności, elastycznym myśleniu. Przy analizie doniesień z badań dowiadujemy się również o tym, że liczba godzin codziennego korzystania z urządzenia elektronicznego stanowi czynnik ryzyka, tj. zwiększa u małych dzieci ryzyko opóźnienia rozwoju językowego o 1,37 na każdą godzinę ekspozycji. Dłuższy czas kontaktu z urządzeniami cyfrowymi był również powiązany z niższymi umiejętnościami rozpoznawania mimiki i gestów u dzieci w wieku od 8 do 17 miesięcy, a przecież kompetencje te stanowią istotny czynnik interakcji społecznych. Wnioski z prezentowanych badań są jednoznaczne. **Większa liczba godzin korzystania z urządzeń elektronicznych jest czynnikiem ryzyka opóźnionego rozwoju językowego u dzieci do 5-go roku życia.**

Czy TikTok zagraża młodzieży?

Problemy korzystania z mediów nie ograniczają się do małych dzieci lub przedszkolaków. Przyglądając się nieco starszym dzieciom, wchodzącym w wiek dojrzewania należy wspomnieć o najpopularniejszych programach/aplikacjach, jak np. TikTok. Nie wszyscy wiedzą, że **ta aplikacja społecznościowa, stworzona została w Chinach, dedykowana jest odbiorcom zagranicznym, przede wszystkim rynkowi amerykańskiemu, ale jest już bardzo popularna na całym świecie. Co ciekawe i dające do myślenia, używanie tego programu w Chinach jest zabronione.** Aplikacja posiada bardzo zaawansowany algorytm do wyszukiwania i podsuwania użytkownikowi treści, a jednocześnie zbiera dane o odbiorcy. Raz przeglądając dane treści użytkownik nie będzie w stanie uwolnić się od nich, gdyż algorytm będzie mu właśnie takie treści wyszukiwał i proponował. Oznacza to, że dziecko, które zatrzyma swoją uwagę na przykład na filmiku promującym transpłciowość, zaburzenia odżywiania czy samookaleczanie się, będzie miało stale podsuwane takie treści. Stworzy to z całą pewnością wrażenie, że jest to zjawisko bardzo powszechne, o którym „wszyscy” mówią i nim się zajmują.

Czy dobrostan zależy od długości czasu spędzonego w sieci?

Więcej czasu spędzanego przed ekranem przekłada się na problem ze snem, nocne korzystanie z urządzeń, uzależnienie od telefonu komórkowego. Pozytywną korelację między tymi zjawiskami potwierdzono również na próbie liczącej około pół miliona osób. W badaniu, w którym udział wzięło ponad milion nastolatków w wieku 15-18 lat **dowodzono innej niekorzystnej prawidłowości. Jest to zależność między czasem spędzonym na komunikacji pośredniej i quasi-komunikacji a dobrostanem.** Wzrost czasu spędzonego na komunikacji elektronicznej i ekranach (np. korzystaniu z mediów społecznościowych, internetu, wysyłaniu sms, grach) i co za tym idzie, mniej czasu przeznaczonego na czynności niezwiązane z ekranem (np. osobiste interakcje społeczne, sport/ćwiczenia, odrabianie zadań domowych, uczęszczanie na nabożeństwa religijne) spowodował znaczące obniżenie dobrostanu psychicznego użytkowników. Dobrostan mierzony był poczuciem własnej wartości, zadowoleniem z życia i szczęściem. Oznacza to, iż **poza wprost negatywnymi skutkami (problemy ze snem, uzależnienia itp.) zmniejsza się również dobrostan, poczucie własnej wartości i szczęścia.**

Jaka jest rola rodziców, opiekunów i wychowawców?

Amerykańska Akademia Pediatrii wydała oświadczenie, które odnosi się do wpływu mediów na zdrowie i rozwój dzieci w wieku od 0 do 5 lat, czyli okresu krytycznego roz-

woju mózgu i rekomenduje dla dzieci w wieku od 2 do 5 lat limit korzystanie z ekranu do 1 godziny dziennie. Stanowi to 50% zmniejszenie zalecanych wcześniej przez Akademię limitów czasu, jaki dzieci mogą spędzać przed ekranami i obecnie **zaleca się pediatrom, aby edukowali rodziców na temat rozwoju mózgu we wczesnych latach życia. Być może poglądy te ulegną dalszym modyfikacjom, dlatego rodzice muszą wykazać się zarówno nadzorem, niezależnym myśleniem i rozeznaniami, aby mieć pewność, że ich dzieci nie są narażone na niekorzystne oddziaływania.** Dokonując metaanaliz zasad korzystania przez dzieci z mediów, podawanych w różnych źródłach, wymienia się przede wszystkim:

- niekorzystanie z mediów przez dzieci w wieku poniżej 2-go roku życia,
- ograniczenie korzystania z mediów do 1-2 h dziennie, z zachowaniem zasady: im młodsze dzieci, tym krócej powinny mieć kontakt z ekranem,
- zorganizowanie miejsca zamieszkania tak, aby media były zlokalizowane poza miejscem, gdzie dzieci śpią oraz poza pomieszczeniem, gdzie spożywa się posiłki,
- korzystanie z mediów wspólnie z dziećmi i nastolatkami, ucząc krytycznego myślenia i oglądania, co jest podstawową umiejętnością korzystania z mediów,
- koncertowanie wspólnej aktywności dorosły-dziecko przede wszystkim na innych działaniach, w których nie są zaangażowane żadne media, tj. wspólnym czytaniu, sporcie, aktywnych zajęciach, rozwijaniu kreatywności.

JĘZYK NOWYCH MEDIÓW

– mediolingwistyka w edukacji medialnej⁷

Co wyróżnia język nowych mediów?

Zasady rządzące światem cyberkultury zmieniają się w szybkim tempie, a digitalizacja, która kilkanaście lat temu była dla obserwatorów nie do wyobrażenia, dzisiaj stanowi podstawę funkcjonowania nowych mediów. Dynamika transformacji nowych mediów nie pozwala dzisiaj wystarczająco naaktualną diagnozę i ocenę wpływu wirtualnych światów. **Media cyfrowe generują wielki potencjał do kolekcjonowania treści całego środowiska, pozwalają na dostęp do ogromnych zbiorów danych i narracji.** Niestabilny temperament mediów cyfrowych sprawia, że choć ich narracje podlegają zmianom – dają nieustanny dostęp też do tego, co było wcześniej, w myśl niepisanej zasady, że „w internecie nic nie ginie”. **Alicja Naruszewicz-Duchlińska** wyszczególnia typowe elementy leksykalne składające się na cechy komunikacji zdigitalizowanej, takie jak m.in.:

- myśli wtrącone (rekonstrukcje gramatyczne w formie słów, fraz, zdań, które wyrażają stosunek nadawcy do treści, podsumowują wypowiedź lub precyzują przekaz),
- inwersja (zmiana przyjętego szyku zdania),
- elipsy (opuszczenia elementów zdania – możliwe do zrozumienia wyłącznie dzięki kontekstowi),
- parataksy (współrzędne łączenia zdań w jedno),
- skrótowość (nie tylko w jej ekonomicznym użyciu, ale także w formie pewnej nonszalicji zamkniętych grup konwersatoryjnych),
- zapożyczenia – *anglicyzmy*; „Język angielski jest *lingua franca* internetu. Mimo zwiększającego się pluralizmu językowego w warstwie leksykalnej gatunków sieciowych (grupy dyskusyjne nie są tu wyjątkiem) dominującą warstwą zapożyczeń, których stosowanie wynika z mody językowej i tendencji do uzupełniania zasobu językowego, ciągle są *anglicyzmy*” (A. Naruszewicz-Duchlińska, *Internetowe grupy dyskusyjne. Analiza językowa i charakterystyka gatunku*, Olsztyn 2011, s. 201).

⁷ Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Urzędowska A. 2023. Kompetencje leksykalne użytkownika mediów cyfrowych. Rozważania o służebnej roli mediolingwistyki w edukacji medialnej, w: K. Cymanow-Sosin (red.), *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*. Kraków.

Co jest specyfiką języka sieciowego?

Myślenie w mediach, w teoretycznym aspekcie, oddaje wartościowanie świata – przez swoją interdyscyplinarność. **Językiem sieci rządzą zasadnicze tendencje, cechy, które nie tyle go charakteryzują, co definiują**, nadając mu specyficzny charakter i umożliwiając bardziej efektywną i kreatywną komunikację w erze cyfrowej. Są to:

- skrótowość (oszczędność czasu, kosztów komunikowania, szybkie reagowanie),
- hybrydyzacja (zapożyczanie obcych struktur językowych, wzorowanie się na języku uniwersalnym),
- ekspresja (świadome zmuszenie do myślenia, wywołania dyskusji, prowokacji),
- doraźność (szybkość, okazjonalność, tworzenie nagłe).

Wskazane trendy leksyki mediów cyfrowych wpływają w znacznej mierze na nie zawsze spełniane przez użytkowników *digital media* kryteria poprawnościowe.

DOBRE PRAKTYKI

– praktyczne porady⁸

Do czego służy internet?

W 2022 r. według raportu „Społeczeństwo informacyjne w Polsce” dostęp do internetu w domu miało 93,3% gospodarstw domowych, natomiast regularnie (co najmniej raz w tygodniu) korzystało z niego 85,7% osób w wieku 16–74 lat. Jest to systematyczny wzrost z roku na rok, ponieważ w 2021 r. liczba użytkowników korzystających regularnie z internetu w Polsce wyniosła 83,6%. Najczęściej wykonywanymi czynnościami podczas korzystania z internetu w celach prywatnych było odpowiednio: **wyszukiwanie informacji o towarach, korzystanie z poczty elektronicznej, korzystanie z komunikatorów, czytanie online wiadomości, gazet lub czasopism, korzystanie z serwisów społecznościowych oraz wykonywanie rozmów** przez internet. Te statystyki pokazują, iż wśród Polaków **internet jest sposobem na spędzanie wolnego czasu, ale i narzędziem służącym do załatwiania spraw urzędowych, wykonywania zawodowych obowiązków czy zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych.**

Postprawda – co to jest i czy ma związek z prawdą?

W latach 90. XX w. Steve Tesich sformułował tezę, że media posługują się **postprawdą, czyli stronniczą wersją wydarzeń**. W mediach często wypacza się rzeczywistość, by oddziaływać na emocje. Rzeczywistość związana z obecnością postprawdy w mediach nie jest zjawiskiem nowym, lecz w obecnej rzeczywistości mediów społecznościowych oraz sztucznej inteligencji, która coraz odważniej wnika w świat mediów, rozpoznawanie prawdziwych informacji staje się dużym wyzwaniem. Istotą informacji zaliczanych do kategorii postprawdy jest ich ładunek emocjonalny - nie są one często całkowicie „wyssane z palca”, lecz wzbudzają silne emocje wśród odbiorców, dlatego też nie zastanawiają się oni nad ich sensem i prawdziwością. Słowo „postprawda” zostało po raz pierwszy użyte przez Steve’a Tesicha w eseju *A Government of Lies*, opublikowanym w piśmie *Nation* w 1992 r. Natomiast 12 lat później Ralph Keyes pisał już o „epoce postprawdy” - określając ją jako rzeczywistość, w której „kłamanie stało się w zasadzie wyrocznią, za które nie sposób kogokolwiek obwiniać”.

⁸ Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Chmura A., Zaleśna F. 2023. *Dwie strony medalu. O zagrożeniach sieciowych*, w: K. Cymanow-Sosin (red.), *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*. Kraków.

Fake news i deep fake – jak rozprzestrzenia się nieprawda?

Obecnie jedną z coraz częściej stosowanych form dezinformacji jest *deep fake*. Sztucznie kreowane wiadomości, nawet filmy video są szeroko komentowane oraz udostępniane, choć często okazują się nieprawdziwe. **Filmy mogą być spreparowane za pomocą technologii deep fake, czyli „sieci neuronowej – modelu zaawansowanego uczenia maszynowego, która tak długo analizuje nagrania wideo, aż będzie w stanie za pomocą algorytmu nałożyć «skórę» jednej ludzkiej twarzy na ruchy innej”.**

Jakie są największe niebezpieczeństwa w sieci?

Zagrożenie bezpieczeństwa danych w sieci:

W sieci przechowujemy różnego rodzaju prywatne dane i używamy ich, korzystając z serwisów internetowych. **Internetowi oszuści podejmują się wykradania danych użytkowników.** Skradzione dane można wykorzystać na różne sposoby, m. in. do wyrządzenia szkody majątkowej, wzięcia kredytu na osobę, której dane ukradziono, do zakupów w sieci przy użyciu karty bankowej czy zmiany loginów do skrzynki elektronicznej, mediów społecznościowych czy bankowości internetowej. Dane użytkowników mogą dostać się w „niewłaściwe ręce” również poprzez wyciek danych.

Przykład:

Takiej sytuacji doświadczyli m.in. użytkownicy Twittera (obecnie portal X). Ponad 200 milionów maili użytkowników tego portalu wyciekło do sieci, a następnie były one upubliczniane i sprzedawane na portalach hakerskich. Proceder ten trwał od lipca 2022 r. Użytkownicy, których dane wyciekły, zostali narażeni na cyberoszustwa. Wyciek był możliwy poprzez lukę, która istniała w zabezpieczeniach Twittera. Kradzież może dotyczyć również tożsamości w mediach społecznościowych, poprzez przejęcie profilu, którym posługuje się dana osoba. Może to doprowadzić do zniszczenia wizerunku i dobrego imienia tej osoby, poprzez niewłaściwe, obraźliwe publikacje, podszywanie się pod inną osobę czy wyłudzenie w ten sposób pieniędzy od bliskich i znajomych osoby, której skradziono tożsamość.

Zagrożenie kradzieży kont w mediach społecznościowych i podszywanie się pod inne osoby:

Jednym z typów przestępstw na które są narażeni użytkownicy internetu jest **pharming**. Jest to **podszywanie się pod witrynę wrażliwą z perspektywy bezpieczeństwa jej użytkowników, np. stronę banku.** *Pharming* wykorzystuje techniki oszukiwania systemów w ten sposób, by ruch użytkowników kierowany był na fałszywe, złośliwe witryny, mające inny adres IP, jednak w przeglądarce identyfikujące się takim samym lub bardzo podobnym adresem WWW do prawdziwej strony. Zmieniona jest jedynie niewielka część

nazwy witryny, przez co wykrycie oszustwa jest bardzo trudne. Podobnym zagrożeniem jest **phishing**, czyli **wyludzenie danych oparte na podszywaniu się pod znaną osobę lub instytucję**. Często to oszustwo bazuje na wyludzeniu od użytkownika potwierdzenia numeru konta czy danych do logowania.

Przykład:

Typowym sposobem phishingu są wiadomości SMS, które otrzymywali klienci firmy PGE. Treść przesyłanych wiadomości przez oszustów podszywających się przez firmę PGE to: „PGE: Na dzień 13.09.2022 zaplanowano odłączenie energii elektrycznej! Prosimy o regulowanie należności”. Wiadomość zakończona była hipertączem skróconym do domeny tiny. Po kliknięciu w link użytkownik zostanie przeniesiony na stronę podobną do witryny PGE, jednak różni się ona nieco samą nazwą. W tej miejscu warto zwrócić uwagę na istotny szczegół tej wiadomości SMS, który może pomóc uchronić przed tego typu oszustwem - jest nim skrócony link zamiast pełnego, który w praktyce nie jest stosowany przez takie przedsiębiorstwa. Ważne jest, aby nie logować się do bankowości internetowej poprzez otrzymany link, a po otrzymaniu podejrzanego wiadomości upewnić się, czy rachunek faktycznie nie został już wcześniej zapałany.

Przykład:

Przykład kradzieży kont w mediach społecznościowych dotyczy często znanych osób, m.in. Ewy Farny - piosenkarki. Po kradzieży konta piosenkarki na jej profilu pojawiły się wulgarnie wpisy, prywatne zdjęcia artystki, a także dokumenty, które zawierały poufne dane. Podobny incydent spotkał amerykańską aktorkę - Selenę Gomez (na jej skrzynkę pocztową włamała się hakerka, udostępniając z niej dane), a także piłkarza Wojciecha Szczęsnego, któremu skradziono konto na portalu Instagram. W tym przypadku hakerzy udostępnili na koncie bramkarza zdjęcia nagich kobiet. Mimo że zdjęcia sprawnie zostały usunięte, to jednak w wyniku tej sytuacji wizerunek piłkarza niewątpliwie ucierpiało, ponieważ nie do wszystkich mogły dotrzeć późniejsze wyjaśnienia sprawy i źródło tych zdjęć.

Przykład:

Internetowi oszuści wykorzystują różnego rodzaju portale, by wyludzić pieniądze czy dane użytkowników. Ofiarami oszustwa padli również użytkownicy m.in. banku Credit Agricole, systemu E-Toll czy popularnego serwisu streamingowego Netflix. Oszuści podszywający się pod portal Netflix wysyłali wiadomości, które informowały o zawieszeniu konta czy uregulowaniu płatności za korzystanie z funkcji serwisu. Wiadomości prowadziły do fałszywej strony. Witryna przypominała oficjalny panel logowania do konta Netflix, by w ten sposób użytkownicy przekazali swoje dane teleadresowe i szczegóły karty płatniczej.

Zagrożenie ze strony fałszywych sklepów internetowych:

Szczególność ostrożności należy zachować podczas zakupów przez internet. Częstym zjawiskiem jest tworzenie fałszywych sklepów w sieci, które mają posłużyć oszustowi do wyludzenia danych użytkowników, zwłaszcza numerów karty płatniczej. Fałszywe sklepy internetowe bardzo często zachęcają do skorzystania z niezwykle korzystnej oferty, o której użytkownicy otrzymują informacje przez media społecznościowe czy wiadomość SMS. Informacje o atrakcyjnych ofertach w sklepach mogą być również dostępne w formie reklamy na popularnych serwisach internetowych czy blogach. Żywotność

falszywego sklepu internetowego to ok. 1-2 tygodnie, po tym czasie sklep pojawia się pod nową nazwą, ponownie oszukując klientów. Opierają one swoje działanie na prostych mechanizmach psychologicznych związanych z podejmowaniem decyzji zakupowych przez konsumentów, do których należą: niska cena produktu, korzystna promocja, ostatnie sztuki produktu, bardzo dużo osób, które już skorzystały z promocji.

Przykład:

Bardzo ważna jest odpowiednia weryfikacja sklepów internetowych, z których oferty użytkownicy korzystają. Weryfikacja opiera się m.in. na sprawdzeniu danych sklepu internetowego (nazwa firmy, adres firmowy i numer NIP), które powinny być dostępne na każdej stronie sklepu internetowego. Prawdziwość tych danych można zweryfikować w systemach CEIDG oraz KRS. Kolejnym krokiem jest przeczytanie regulaminu sklepu internetowego, a także przeczytanie opinii o sklepie. Warto również zwrócić uwagę, czy możliwe jest uregulowanie płatności za pobraniem. Falszywe sklepy internetowe zazwyczaj nie oferują takiej możliwości. Aby zweryfikować sklep internetowy, istotne jest również odwiedzenie jego mediów społecznościowych i sprawdzenie publikowanych tam treści. Istnieje również możliwość zadzwonienia do sklepu, a przede wszystkim weryfikację warto rozpocząć od sprawdzenia listy fałszywych sklepów, która jest dostępna na portalu „Legalniewsieci.pl”.

Zagrożenie hejtem:

Niezwykle groźnym zjawiskiem, z jakimi mierzą się użytkownicy nowych mediów jest hejt. Są to **nienawistne, poniżające treści zarówno w formie pisemnych komentarzy, jak i grafik, nagrań, czy form video. Nie jest on krytyką, ponieważ jego wymowa jest poniżająca, pozbawiona kulturalnego wydźwięku i merytorycznej treści.** Może przybierać znamiona wulgaryzmów. Najczęściej spotkać go można w komentarzach w mediach społecznościowych, a także na portalach i forach internetowych. Internet stał się główną przestrzenią do szerzenia hejtu, dlatego iż łatwiej jest opublikować poniżający komentarz w sieci, niż wygłosić go „twarzą w twarz”. **Skułki hejtu są bardzo dotkliwe, dla osoby której on dotyczy. Prowadzi do zanizonego poczucia własnej wartości, autoagresji, w tym myśli samobójczych. Hejt bardzo często przenosi się z realnego życia do środowiska online lub odwrotnie.** Dotyka osób w każdym wieku, już od najmłodszych lat. Według badania *EU Kids Online* aż 1/3 nastolatków spotkała się z nienawistnymi i poniżającymi komentarzami w sieci. Forma agresji stosowana w internecie przybiera wymiar werbalny, jednak nadal jest tak samo szkodliwa i odciska bardzo mocne piętno na dorastających i wkraczających w dorosłość osobach. Młodzi ludzie utrzymują kontakty, które nawiązują w szkole, również w internecie. **Hejt może powodować wykluczenie jednostki z grupy rówieśników, obawę przed nawiązaniem relacji, spadek poczucia własnej wartości czy zaburzenia psychiczne.** Osoby, które mają doświadczenie hejtu, nie czują się komfortowo również w szkolnej rzeczywistości, ponieważ wrogie działania skierowane wobec nich przenikają się w obu tych przestrzeniach.

Przykład:

Hejt staje się tak poważnym problemem i doświadczeniem, że młode, jak i starsze osoby doświadczające nienawistnych komentarzy i nieradzące sobie z tą kwestią podejmują decyzje o samobójstwie. W 2018 r. w Australii 14-latką Amy „Dolly” Everett odebrała sobie życie w wyniku nienawistnych treści pojawiających się w internecie na jej temat. Rodzice dziewczynki, która była twarzą firmy Aruba produkującej kowbojskie kapelusze na

pożreb zaprosili wszystkich hejterów, którzy przyczynili się do śmierci córki. Przykłady, tak dramatycznych historii pojawiają się również, w Polsce. Już w 2016 r. w Giżycku samobójstwo popełniła uczennica I klasy tamtejszego gimnazjum, a jej kolega podjął próbę samobójczą. Ich działanie prawdopodobnie także było spowodowane hejtem, którego doświadczyli w internecie, a po tych wydarzeniach w mieście odbyła się akcja Stop internetowym hejterom. Na początku 2023 r. internet obiegła wiadomość o śmierci syna Magdaleny Filiks – Mikołaja. Chłopiec był ofiarą osoby skazanej za czyny pedofilskie, a informacja ta była szeroko komentowana przez media. W mediach społecznościowych pojawiało się wiele insynuacji i niepochlebnych komentarzy na temat Mikołaja i jego rodziny, które niewątpliwie przyczyniły się do odebrania sobie życia przez 15-latkę.

Jakie znasz dobre praktyki służące zwalczaniu niebezpieczeństw w sieci?

Przeraża szybkość, z jaką internauci są gotowi do potępiania nieznanego często im osoby, bez większej refleksji czy zgłębienia tematu. Są gotowi sami wydać wyrok nie czekając na działania wymiaru sprawiedliwości. W internecie nie ma domniemania niewinności. Ale czy sam hejt jest przestępstwem? **Tego typu zachowania spełniają znamiona czynów zabronionych opisanych w art. 212 i 216 kodeksu karnego powszechnie nazywanych zniesławieniem i znieważeniem.** Hejt chociaż wydaje się nowym zjawiskiem, to tak naprawdę opiera się na wcześniej już znanych mechanizmach, zmienił się jedynie sposób przekazu, a nie intencja. Dlatego też niezwykle ważne jest przeciwstawienie się hejtowi, który doprowadza do tragicznych w skutkach sytuacji i znajomość zasad, jakimi każdy z nas powinien kierować się w komunikacji sieciowej i codziennym życiu:

- **wzór** (dzieci czerpią przykład od dorosłych, dlatego też warto zwracać uwagę na treści, jakie publikowane są w mediach społecznościowych, a także na komunikację w realnym życiu. Należy bezwzględnie powstrzymać się od agresji słownej i wulgaryzmów, aby być odpowiednim przykładem dla najmłodszych i w ten sposób kształtować w nich odpowiednie postawy),
- **krytyczne spojrzenie na media i zaangażowanie w akcje społeczne** (warto uczyć najmłodszych krytycznego spojrzenia na treści, z którymi stykają się w mediach społecznościowych, a także angażować się w już działające kampanie społeczne, które mają na celu przeciwstawienie się i powstrzymanie języka nienawiści w Internecie. Do takich akcji należą:
  - **masz moc na hejt** (akcja organizowana przez UNIQUA we współpracy z Instytutem Polska Przyszłości im. Stanisława Lema. Na stronie internetowej dostępne są materiały dla nauczycieli - scenariusze lekcji dotyczących hejtu, raporty o cyberprzemocy czy regulacje prawne, a także wideo porady psychologa);
  - **Akademia NASK** (Akademia stale edukuje w zakresie przeciwdziałania hejtowi w internecie. Zakres działań obejmuje kampanie edukacyjno-informacyjne, kampanie społeczne, a także przygotowywanie materiałów dla dzieci i rodziców. Do akcji organizowanych przez NASK należą: „Cyberlekcje” - projekt przeznaczony dla nauczycieli w celu dzielenia się wiedzą na temat bezpiecznego korzystania z internetu);

SELMA - projekt przeznaczony dla młodzieży w celu budowania odpowiednich kompetencji komunikacyjnych i emocjonalnych przeciwko krzywdzeniu innych);

- **safernet.pl** – projekt realizowany przez Akademię NASK, Fundację Orange, Fundację Dajemy dzieciom siłę, którego celem jest edukacja dzieci i rodziców na temat zagrożeń związanych z korzystaniem z Internetu. Na stronie internetowej można znaleźć materiały multimedialne dotyczące e-learningu i webinary dla młodzieży);
- **dyżurnet.pl** (portal, na którym można zgłaszać zabronione prawnie treści, które zostały opublikowane w Internecie - w tym treści ksenofobiczne, rasistowskie, prezentujące seksualne wykorzystywanie dzieci);
- **Fundacja Dbam o Mój Zasięg** (działalność tej Fundacji jest związana z odpowiedzialnym korzystaniem z Internetu, smartfonów, a także innych urządzeń ekranowych. Do działań Fundacji należy: prowadzenie akcji „Szkoła odpowiedzialna cyfrowo”, opierającej się na wdrażaniu nowych technologii i higieny cyfrowej do szkół; projekt „Młodzi cyfrowi” obejmujący badanie naukowe dotyczące tego, jak młodzież w Polsce korzysta z internetu i smartfonów; prowadzenie szkoleń i projektów badawczych; publikowanie raportów; udostępnianie materiałów dotyczących higieny cyfrowej, uzależnień, wpływu Internetu na dzieci i młodzież; prowadzenie projektów dotyczących bezpiecznego korzystania z nowych mediów).

- **zainteresowanie i budowanie pewności siebie** (ważne jest zainteresowanie czynnościami, które dziecko wykonuje w mediach społecznościowych, ale także budowanie u dziecka pewności siebie. Dziecko, które będzie miało poczucie własnej wartości i świadomość swoich umiejętności, nie będzie miało potrzeby hejtowania innych osób, a także łatwiej wyznaczy granice i wykaże się odpowiednią reakcją w przypadku doświadczenia hejtu),
- **regulamin i dostępne treści** (warto sprawdzać regulamin mediów społecznościowych oraz aplikacji czy portali, z jakich korzysta dziecko i dowiedzieć się, z jakimi treściami może mieć tam do czynienia),
- **wyznaczenie zasad** (ważna jest wiedza przekazana dziecku w zakresie czynności, jakie może wykonać, gdy doświadczy hejtu w internecie lub gdy będzie świadkiem, kiedy inny użytkownik doświadcza nienawistnych oraz poniżających komentarzy. Równie ważne jest wyznaczenie zasad obowiązujących na danym profilu i ostrzeżenie hejtera o konsekwencjach jego zachowania. Można to zrobić m.in. poprzez zdania, takie jak: „Jeśli nie przestaniesz mnie obrażać, to kończymy tę rozmowę.”, „Nie podoba mi się twoje podejście, zatem zmień je lub zakończymy tę dyskusję”),
- **przeciwstawienie się obojętności** (obojętność jest bardzo złą cechą w przypadku spotkania się w internecie z hejtem. Dlatego też ważne jest przeciwstawienie się obojętności i wykazanie odpowiedniej reakcji, gdy zauważy się hejt. Do takich reakcji należy m.in. napiętnowanie hejtu poprzez publiczne zaznaczenie, iż osoba nie zgadza się z tego typu komentarzami, ponieważ przejawiają one znamiona mowy nienawiści. W ten sposób tworzony jest katalog poprawnych zachowań społecznych w internecie),
- **odłożenie emocji** (ważne jest niepoddawanie się emocjom i silnym reakcjom. Odpowiadanie gniewem na hejt jest wyłącznie eskalacją emocji. Zamiast tego warto odnieść się wyłącznie do tematu rozmowy w spokojny sposób, zaznaczając, że np. wygłoszona opinia jest zdaniem autora i nie każdy użytkownik musi się z nim zgadzać. W ten sposób droga do kolejnych nienawistnych komentarzy zostanie zastopowana, a dyskusja w rzeczowy sposób zakończona),

- **dzielenie się problemami z innymi** (istotny jest kontakt i podzielenie się z bliską osobą emocjami, by poradzić sobie z nienawistnymi komentarzami, ważne jest również zgłoszenie się po pomoc do specjalistów, a można ją uzyskać m.in. pod numerem: **116 111** telefon dla dzieci i młodzieży oraz **800 100 100** telefon dla rodziców i nauczycieli),
- **korzystanie z dostępnych narzędzi** (w przypadku doświadczenia hejtu warto skorzystać z dostępnych narzędzi przeciwdziałania takim postawom. Należą do nich: zgłaszanie komentarzy do administratorów, blokowanie osób, które obrażają użytkowników i moderowanie komentarzy. Usunięcie nienawistnych komentarzy również jest odpowiednią opcją, ponieważ w internecie nie może być przyzwolenia na mowę nienawiści),
- **niepodawanie dalej** (udostępnianie *hejterskich* komentarzy, polubienie ich to podbudka do dalszego działania hejterów, dlatego też nie powinno się wykonywać takich czynności. W internecie warto dzielić się dobrymi i wartościowymi treściami komentarzy i polubień),
- **powstrzymanie się od ataku** (upokarzanie innych i atakowanie nie prowadzi do rozwiązania konfliktu. To zasada, którą warto kierować się zarówno w rzeczywistości *online*, jak i w realnym świecie. Wygląd, pochodzenie, rodzina, religia, płeć innej osoby nie są powodem do wygłaszania lub pisania poniżających komentarzy. Dlatego też warto w tej kwestii edukować już od najmłodszych lat, uświadamiając najmłodszych, że różnica w poglądach czy cechach fizycznych nie jest powodem do obrażania innych osób),
- **przeprosiny** (jeśli hejt już się pojawił, to ważna jest reakcja w postaci przeprosiny oraz usunięcia komentarza),
- **świadomość braku anonimowości** (w sieci nikt nie jest anonimowy, a uświadomienie sobie tego faktu być może jest krokiem powstrzymującym przed napisaniem poniżającego komentarza. Nawet jeśli dana osoba pisze *hejterskie* komentarze, używając wyłącznie pseudonimu czy stworzonego do tego celu konta, to jednak zgłoszenie takiego profilu odpowiednim służbom, bardzo często pozwala na weryfikację osoby, zatem warto pamiętać, że w sieci nikt nie jest anonimowy),
- **brak tłumaczeń przed hejterem** (użytkownik nie musi tłumaczyć się przed *hejterem* z wygłaszanych przez siebie opinii czy aktywności. Przepraszenie za swoje zachowanie tylko ze względu na negatywne komentarze powoduje, że taka osoba jest bardzo łatwym celem kolejnego ataku. Każdy człowiek ma prawo do osobistych przemyśleń, jeśli nie krzywdzą innych, dlatego też na ataki hejterów można odpowiedzieć słowami „To jest moje zdanie”),
- **reakcja na cyberprzemoc** (niektóre komentarze *hejtujących* mogą prowadzić do zastraszania, nękania, są wulgarne i szkodliwe. Takie zachowanie, również w internecie, jest karalne i niezgodne z prawem. Ważne jest jednak zabezpieczenie dowodów, wykonanie zrzutu ekranu, a następnie kontakt ze sprawcą w wiadomości prywatnej, przedstawienie mu sytuacji i oczekiwań, zgłoszenie tego do administratorów serwisu),
- **reakcja na komentarz** (ważna jest odpowiednia reakcja na *hejterski* komentarz. Z pewnością jej celem nie jest wejście w dalszą bezsensowną dyskusję, lecz zakończenie jej w rzeczowy sposób; pokazanie kolejnych negatywnych emocji; udowodnienie swojej wartości, która jest niezaprzeczalna i nie podlega dyskusji; ściągnięcie uwagi innych użytkowników na tę dyskusję),
- **sposób postrzegania hejterów** (*hejterów* porównać można do negatywnych postaci z bajek czy kreskówek. Ich zachowanie jest nieodpowiednie i sprawiające innym przykrość, jednak osoby te nie są w pełni złe, a nawet można powiedzieć, że one

same cierpią. Jednocześnie warto pamiętać, że to ich zachowanie i emocje doprowadzają do złych emocji po przeczytaniu komentarza. Takie postrzeganie hejterów może doprowadzić do próby zrozumienia tej osoby, a nawet współczucia, bowiem często osoby te cierpią na zaburzenia osobowości lub brak poczucia własnej wartości. Oczywiście, celem nie jest usprawiedliwianie i wybielanie hejterów, lecz emocjonalne zdystansowanie się od hejtu, które stało się celem).

KOMPETENCJE KOMUNIKACYJNE

– debaty o nowych mediach⁹

Debata #1: Nowe media - nowy sposób myślenia

Link: <https://youtu.be/Yq53sMh4u7s>

Zapraszamy Cię do obejrzenia debaty o nowych
technologiach, krytycznej ocenie współczesnych mediów
i sensie edukacji medialnej.

Obszary zagadnień, z którymi można się zapoznać na podstawie debaty o edukacji medialnej w aspekcie technologiczno-medialnym:

- krytyczna ocena informacji (zdolność do oceny i weryfikacji informacji, które są przekazywane przez różne źródła, w tym media społecznościowe);
- właściwe wyszukiwanie informacji w sieci (jak korzystać z wyszukiwarki, o czym pamiętać, gdzie szukać);
- wiedza, umiejętności i kompetencje (rozwijanie świadomości działania nowych mediów, algorytmów, zagrożeń z nich wynikających, zjawisk potęgujących problemy w sieci takie jak: bańki informacyjne, *confirmation bias*, *trolle*, nadmiar informacji);
- odpowiedzialne operowanie czasem w internecie (przeciwdziałanie uzależnieniom, FOMO, świadome korzystanie z technologii, korzystanie z dostępnych narzędzi technicznych i technologicznych);
- stałe podnoszenie kompetencji (podstawowa wiedza i umiejętności w zakresie korzystania z nowych mediów i technologii, znajomość trendów, możliwości i zagrożenia; korzystanie z kursów *online*, portali edukacyjnych etc.).

⁹ Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Cymanow-Sosin K., Cymanow P., Paluch Ł., Radej M. 2023. MEDIA TALK - debaty eksperckie o edukacji medialnej jako element współpracy środowiska naukowego z mediami i otoczeniem społeczno-gospodarczym, w: K. Cymanow-Sosin (red.), *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*. Kraków.

Debata #2: Nowe media – jak być bezpiecznym w sieci?

Link: https://www.youtube.com/watch?v=kjfJFNo9rqc&list=PL3F_JG171FrRfk12KX6_9SdCq9lexQxpA2&index=5

Zapraszamy Cię do obejrzenia debaty o prawnych i społeczno-ekonomicznych kwestiach w edukacji medialnej.

Obszary zagadnień, z którymi można się zapoznać na podstawie debaty w aspekcie bezpieczeństwa, prawa i ekonomii:

- przedstawienie zasad: jak być bezpiecznym w sieci, na co zwrócić uwagę korzystając z nowych technologii i jak zabezpieczyć swoje dane w sieci;
- odpowiedź na pytanie, w jaki sposób używać internetu, gdzie można zgłosić podejrzane strony internetowe, czy złośliwe wiadomości mające na celu wyłudzenie od nas danych;
- wyjaśnienie jaka rolę pełni Państwowy Instytut Badawczy w przestrzeni internetowej, jaka jest rola CERT-u w dbaniu o bezpieczeństwo w sieci. Przedstawienie metod zabezpieczeń stosowanych przy korzystaniu z nowych mediów, poczty elektronicznej, m.in. podwójne uwierzytelnianie haseł oraz stosowane metody szyfrowania;
- uświadomienie zagrożeń związanych z korzystaniem z sieci, w tym używanie nieznanych i nieautoryzowanych sieci Wi-Fi, szczególnie podczas wakacji;
- zaprezentowanie kwestii związanych z dezinformacją w przestrzeni publicznej, w tym: jak weryfikować informacje, które są nam dostarczane oraz jak rozumieć proces profilowania w czasie korzystania z nowych mediów;
- przedstawienie roli sztucznej inteligencji w przestrzeni medialnej, jej przewidywane oddziaływanie oraz ewentualne zagrożenia, jakie niesie niekontrolowane użycie sztucznej inteligencji;
- omówienie kwestii aksjologicznych, związanych z etyką sztucznej inteligencji, dyskusja nad zagrożeniami AI w odniesieniu do moralności i uniwersalnych wartości ludzkich;
- zagadnienia odnoszące się do regulacji prawnych w zakresie tematu przewodniego debaty;
- odpowiedź na pytanie: jak chronić się przed niechcianymi atakami *hakerskimi*.

Debata #3: Edukacja do mediów - etyka w mediach

Link: <https://www.youtube.com/live/JneM5WOnI0w>

Zapraszamy Cię do obejrzenia debaty
o edukacyjnych i aksjologicznych aspektach kontaktu
z mediami i poszukiwaniu odpowiedzi na pytania:

- edukacja medialna – ideał czy konieczność?
- czy jesteśmy w przełomowym momencie rozwoju cywilizacyjnego w kontekście ożywionej dyskusji wokół sztucznej inteligencji i jak mają się do tego trwałe zasady etyczne?
- jak opisać zagadnienie „Sztuczna inteligencja: upodmiotowienie maszyn – uprzedmiotowienie człowieka” w kontekście etyki mediów i edukacji medialnej?
- czy świadomość dotycząca zasad funkcjonowania mediów jest remedium na kryzys w zmediatyzowanym świecie (wiedza, kompetencje i umiejętności użytkowania mediów jako szansa i zadanie edukacji medialnej)?
- jakie są osobiste doświadczenia ekspertów z mediami i w mediach w wymiarze etycznym?
- jakim autorskim zestawem zasad funkcjonowania w świecie nowych mediów możemy podzielić się z osobami, do których kierowany jest projekt?

Obszary zagadnień, z którymi można się zapoznać na podstawie debaty w zakresie etycznym:

- prawo do ochrony nieletnich i korzystania z mediów społecznościowych a rzeczywistość kontaktów w mediach,
- platformy reklamowe i ich wpływ na podejmowanie decyzji w młodym pokoleniu,
- *big-techy* jako realna rzeczywistość w niewirtualnym świecie mediów (oddziaływanie na prawdziwe emocje i zachowania),
- higiena cyfrowa wobec FOMO i innych zagrożeń (nauka przez naśladowanie),
- oddalanie pokusy uzależniania się od mediów poprzez usuwanie przedmiotów z zasięgu wzroku, wyłączenie powiadomień pobudzających ośrodki nagrody, wyciszanie aplikacji, limity ekranowe etc.,
- inkulturacja w przestrzeni *gamingowej* vs. unikanie narracji z elementami przemocy, dyskryminacji, lęku, wulgarnego języka, hazardu, seksu,
- promocja zestawu uniwersalnych wartości, w trosce o godność osoby ludzkiej i budowanie wspólnoty.

Podsumowanie

Życie w cyfrowym świecie generuje potrzebę przygotowania odbiorców nowych mediów do systematycznego i profesjonalnego rozumienia przekazów medialnych oraz racjonalnego korzystania z przestrzeni nowych mediów. Internet stanowi wielowymiarowy i specyficzny kanał informacyjny i komunikacyjny o zasięgu globalnym, zawierający nieograniczony zasób wiedzy, charakteryzujący się interaktywnością oraz różnorodnością form przekazu. Informacja, jaką stanowią zasoby sieci, dotyczy wielu obszarów związanych z funkcjonowaniem społeczeństwa i gospodarki. Surfowanie po internecie to nie tylko odwiedzanie ulubionych stron internetowych, ale również bankowość *online*, zakupy, czy załatwianie spraw w urzędzie. Łatwy dostęp do źródeł internetowych nie oznacza jednak, że sięganie po nie zawsze odbywa się bezpiecznie i odpowiedzialnie. Świat wirtualnej informacji jest bowiem dynamiczny - zmienia się i potrafi zaskakiwać. Dlatego użytkownicy internetu i nowych mediów powinni mieć świadomość i wiedzę na temat pojawiających się niebezpieczeństw. Zagrożenia tego rodzaju stanowiły także jeden z głównych obszarów dyskusji uczestników debat z cyklu **MediaTalk#** zorganizowanych w ramach projektu *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*, których podstawowy cel stanowiło upowszechnienie świadomości wśród odbiorców nowych mediów i przekonanie ich użytkowników do przestrzegania pewnych zasad w ramach, których powinni oni:

- **szanować innych użytkowników** (należy pamiętać, że po drugiej stronie są prawdziwi ludzie, a nie wirtualne awatary),
- **dbać o prywatność** (uważać na udostępnianie prywatnych informacji, takich jak: loginy, hasła, adresy *e-mail*e, adresy domowe i numer telefonu w internecie),
- **krytycznie oceniać informacje** (być świadomymi odbiorcami informacji i podejmować decyzje na podstawie rzetelnych i sprawdzonych źródeł),
- **uważać na fałszywe informacje** (zwłaszcza te o charakterze finansowym, tak aby nie stracić swoich oszczędności),
- **sprawdzać źródła informacji** (upewniać się, że informacje, które są dostarczane, pochodzą z wiarygodnych źródeł),
- **zwracać uwagę na dane** (np. adresy osób publikujących informacje w mediach społecznościowych),
- **korzystać z różnych źródeł** (uniknąć polegania na jednym źródle informacji, sprawdzać czy inne wiarygodne źródła potwierdzają udostępnione informacje),
- **sprawdzać datę publikacji** (upewnić się, że informacje są aktualne),
- **zwracać uwagę na język i ton wypowiedzi** (fałszywe informacje i dezinformacja mogą często zawierać emocjonalne lub sensacyjne elementy),
- **używać narzędzi do weryfikacji** (w sieci dostępnych jest wiele narzędzi, które pomagają weryfikować wiarygodność informacji, takie jak np. odwrócone wyszukiwanie obrazem),
- **dzielić się swoimi wątpliwościami i sprawdzać portale *fakt-checkingowe*** (jeśli użytkownik ma wątpliwości, co do wiarygodności informacji powinien porozmawiać o tym z innymi, zapytać ekspertów lub sprawdzić portale z poradami ekspertów od bezpieczeństwa w sieci),
- **oddzielać fakty od opinii** (identyfikować co jest informacją a co opinią, starać się we własnych wpisach również jasno oddzielać te dwa elementy),

- **brać odpowiedzialność za swoje działania** (pamiętać, że to, co jest publikowane w internecie, może mieć konsekwencje dla ich lub innych użytkowników; nie należy publikować znalezionych materiałów, bez zgody ich twórców i zawsze **pokazywać źródło publikowanych informacji**),
- **kontrolować czas swojej aktywności w sieci** (świadomie zarządzać swoim czasem spędzonym w internecie),
- **podejmować działania naprawcze** (zgłaszać nieodpowiednie treści, ostrzegać innych),
- **być otwartym na edukację** (media zmieniają się bardzo szybko i cały czas pojawiają się nowe wyzwania, należy zatem śledzić trendy i podnosić stale swoje kompetencje medialne),
- **dzielić się dobrymi praktykami** (aplikacje *social media* wykorzystują śledzenie ruchów użytkownika w sieci, oferując spersonalizowane reklamy oraz treści, a także handlując metadanymi, warto im więc to uniemożliwić, np. w wyłączając w opcjach prywatności zgodę odpowiedzialne za gromadzenie danych).

– konwersacje o edukacji medialnej¹⁰

Zapraszamy Cię do obejrzenia sześciu rozmów o edukacji medialnej w cyklu debat eksperckich: *kompetencje komunikacyjne i edukacja medialna*.

Film #1: Edukacja medialna - MediaView#1

– prof. dr hab. Iwona Hofman, prezes PTKS

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=xP4i9R19aQY&t=963s>

Najważniejsze kwestie poruszone w pierwszym odcinku serii:

- zdefiniowanie pojęcia edukacji medialnej na poziomach funkcjonalnych i aksjologicznych; ustalenie miejsca edukacji medialnej w naukach o komunikacji społecznej i mediach, psychologii, pedagogice, naukach o kulturze i religii; ustalenie założeń edukacji medialnej w stosunku do zróżnicowanych demograficznie grup odbiorców (dzieci i młodzieży);
- określenie wpływu masowej komunikacji na sposoby odbioru mediów i nawyki odbiorców; cechy negatywnego „nowego” odbioru mediów: bezkrytycyzm, bezrefleksyjność, brak świadomości, czym jest świat kreowany przez media;
- charakterystyka dwóch głównych poziomów edukacji medialnej: media jako narzędzia poznania (dobre i złe strony korzystania z internetu, źródła informacji, wiarygodność nadawcy, anonimowość w sieci, weryfikowanie informacji, chaos poznawczy, nadmiarowość i redundancja informacji); media jako środowisko rozwoju dzieci i młodzieży (poznawanie współistniejących światów opartych na wartościach lansowanych w mediach, dylematy etyczne wychowawców i nauczycieli podejmujących próby „urealnienia” światów przedstawionych);
- znaczenie procesów technologicznych (od determinizmu technologicznego do spekulacji wokół sztucznej inteligencji) w procesie mediatyzacji świata;
- funkcje mediów a procesy mediatyzacji świata (funkcje informacyjne i edukacyjne versus ludyczność);
- problem brutalizacji świata mediów (obrazu i języka), wykluczenie i stygmatyzacja, fiasco i debaty integrującej wokół wartości (psychologia oddziaływania mediów);
- etyczne i moralne problemy wynikające z redukcji funkcji mediów do komunikacji w bańkach informacyjnych;
- kompetencje kulturowe odbiorców a wyzwania edukacji medialnej;

¹⁰ Całość zasugerowanych tu kwestii dostępna jest w rozdziale: Cymanow-Sosin K., Paluch Ł., Cymanow P. 2023. *MEDIA VIEW - cykl filmów o zasadach edukacji medialnej w zakresie: etyki, socjologii, komunikacji społecznej, dziennikarstwa*, w: Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów, w: K. Cymanow-Sosin (red.), *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*. Kraków.

- zawód edukatora medialnego: pożądane poziomy edukacji medialnej, przygotowanie zawodowe, kryteria i standardy profesjonalizmu edukatora medialnego;
- edukacja medialna w procesie rekonstrukcji więzi społecznych „spłaszczonych” wskutek globalizacji (kultura niedojrzałość, problemy psychologiczne dzieci i młodzieży);
- zadania dla badaczy procesów komunikacji społecznej i mediów: zdiagnozowanie problemów etycznych i technologicznych związanych z korzystaniem z mediów w różnych grupach wiekowych odbiorców, interdyscyplinarna współpraca badawcza w porozumieniu z wychowawcami, nauczycielami i rodzicami, popularyzacja problemów wynikających z wieloznaczności pojęcia edukacji medialnej i mediatyzacji świata, oddziaływanie na postawy (wrażliwość, współodczuwanie, umiejętność prezentowania skutków bezkrytycznego odbioru mediów).

Film #2: Edukacja medialna - MediaView#2

– dr hab. Monika Przybysz, prof. UKSW

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=S3EbS25s4uY>

Najważniejsze kwestie poruszone w drugim odcinku serii:

- nastąpiło przyspieszenie wielu procesów – rozwoju technologicznego, szybkości przetwarzania i udostępniania danych, w tym dynamicznego rozwoju sztucznej inteligencji. Wcześniej obecna i wykorzystywana w wielu dziedzinach komunikacji (od reklamy po komunikację społeczną) przeszła obecnie na inny poziom oddziaływania, gdyż została udostępniona do testowania na skalę masową. Oddanie sztucznej inteligencji, aby uczyła się w masowych testach, jeszcze mocniej przyspieszyło jej rozwój;
- rozwój dziecka w praktyce polega na działaniach ochronnych wobec nadmiaru korzystania z nowych technologii i wyznaczaniu granic ich konsumpcji przez dzieci, ale także przez ich rodziców, bowiem dzieci uczą się przez naśladowanie zachowań dorosłych. Wielość podjętych działań ma na celu unormowanie korzystania z nowych technologii w codzienności rodziny i wsparcie budowania zrozumienia, dobrych relacji oraz troski o zachowanie wysokich kompetencji komunikacyjnych;
- zagrożenia nadużywania ekranów prowadzą do wielu zaburzeń w zachowaniu i w aktywności dzieci, ale także osób dorosłych (pierwszym z nich jest wybudzanie użytkowników mediów społecznościowych ze snu niewytłaczonymi z aplikacji powiadomieniami. Dzieci przerywają sen, odpisują osobom, które je wywołują na komunikatorach, odbierają powiadomienia dotyczące reakcji na tworzone i publikowane przez nich treści, co wpływa na ich zachowanie. Dzieci są pobudzone emocjonalnie poprzez wytwarzanie się adrenaliny zachęcającej do dalszego działania, więc przerywają sen, skracają go i w dłuższej perspektywie prowadzi to do problemów z zasypianiem, a deficyt snu do dalszych zmian, np. problemów z nadwagą (spożycie wysokoenergetycznych posiłków i napojów, jako „nadrabianie” deficytów energii przez brak jej wytworzenia w odpowiedniej ilości w trakcie snu); kłopotów związanych z agresją (zmęczenie, pobudzenie układu nerwowego); występowania stanów apatii (zmęczenie);
- zagrożenia depresją, która jest konsekwencją wcześniejszych stanów. W tym przypadku remedium może być wyłączenie powiadomień z aplikacji, wyrobienie na-

wyku wyłączenia przesyłania danych komórkowych oraz wyłączenie *Wi-Fi* i *Bluetootha* w momentach braku korzystania z nich, a także świadome odinstalowanie aplikacji (w tym komunikatorów) z telefonu, które najbardziej pochłaniają dziecko i nie pozwalają na zdrowy, nieprzerwany sen;

- nadużywanie niebieskiego światła *LED* i technologii przekazywania obrazu. Ekspozycja na ten rodzaj wysokoenergetycznej wiązki światła, szczególnie przed snem, nie tylko wprowadza mózg ludzki w błąd (świecenie nim przed zaśnięciem przekazuje komunikat, że jest dzień, a więc ogranicza wytwarzanie *melatoniny* – hormonu potrzebnego do zaśnięcia), wytwarza się zaś *kortyzol* – hormon stresu i prowadzi to do frustracji z powodu trudności z zaśnięciem. W tym przypadku ograniczenie korzystania z ekranów od półtorej do dwóch godzin przed zaśnięciem powinno unormować korzystanie w sposób bezpieczny z ekranów i ułatwić zasypianie oraz regenerację młodego organizmu, mającego zwiększone zapotrzebowanie na sen w związku z procesem wzrostu;
- nadużywanie ekranów i ich negatywny wpływ na poziom wytwarzania w organizmie hormonu odpowiadającego za socjalizację, dobre samopoczucie, a także wiele innych procesów, a więc *serotoniny*. Jej poziom jest najwyższy rano, a do wytworzenia w sposób naturalny konieczny jest ruch i światło słoneczne. Wielogodzinny kontakt z gramami komputerowymi lub korzystanie z ekranów bez żadnych przerw prowadzi do obniżenia poziomu *serotoniny* w organizmie, zmniejszenia poczucia dobrostanu, obniżenia nastroju, a także do stanów depresyjnych. Brak ruchu i brak światła słonecznego prowadzą więc jako jeden z czynników do rozwoju depresji. Remedium może być w tym przypadku ograniczenie czasu korzystania z urządzeń ekranowych, korzystanie z nich w etapach rozdzielanych czasowo ruchem i aktywnością fizyczną na świeżym powietrzu, próba wprowadzenia krótszych odcinków czasowych przeznaczonych na korzystanie z gier i aplikacji cyfrowych;
- kwestia formalizacji edukacji medialnej związana z obserwacją skutków nadużywania ekranów. Próbuąc diagnozować przyczyny, a jednocześnie wprowadzać w życie zasady edukacji medialnej warto myśleć zarówno o ścieżce przedmiotowej, w której edukacja medialna jest niejako, elementem poszczególnych przedmiotów, uczy procesów myślenia, łączenia interdyscyplinarnego wiedzy z różnych przedmiotów, aby ją wykorzystać do jak najbardziej praktycznych zastosowań w życiu, a z drugiej strony warto jest przygotować w tej ścieżce nauczania osobny przedmiot, który pozwoliłby zrozumieć procesy dotyczące komunikacji medialnej i społecznej. Uczeń rozumiejąc procesy będzie potrafił je przełożyć na własną indywidualną sytuację społeczną i rodzinną. Nie chodzi bowiem o udzielanie złotych rad, a rozumienie: dlaczego dochodzi do nadużywania ekranów?, jakie procesy zachodzą w mózgu człowieka?, dlaczego tak trudno jest przestać *scrollować*?, z jakiego powodu gry tak bardzo angażują?, jakie mechanizmy uzależniania użytkowników od konsumpcji treści wykorzystali twórcy platform społecznościowych? Dzieci często potrafią znajdować rozwiązania problemów samodzielnie. W edukacji medialnej należy uwzględnić zatem budowanie świadomości, a więc wyposażenie dzieci w wiedzę, umiejętności i kompetencje potrzebne do podjęcia pewnych zachowań. Tak samo zresztą, jak w zakresie korzystania z napojów energetycznych, których regulacja prawna jest w Polsce procedowana na wzór brytyjski (dostępność po ukończeniu 16. roku życia, a w Polsce od 18 roku życia), jak i korzystania z pornografii (nieдоступnej dla osób poniżej 18. roku życia w Wielkiej Brytanii i nieregulowanej zupełnie i stąd całkowicie dostępnej dla młodzieży i dzieci w Polsce).

Film #3: Edukacja medialna - MediaView#3

– dr hab. Monika Kaczmarek-Śliwińska

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=AEUsw3s15qE>

Najważniejsze kwestie poruszone w trzecim odcinku serii:

- diagnoza obecnej sytuacji w świecie nowych mediów i promocja obszaru *media literacy*, zarówno w formie edukacji formalnej, jak i nieformalnej;
- zwrócenie uwagi na aspekty związane z obrotem informacją poprzez media – elementy destrukcyjnie wpływające na konstruowanie się debaty publicznej w przestrzeni społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem takich pojęć, jak: dezinformacja i manipulacja;
- wskazanie zadań dla inicjatyw w zakresie edukacji medialnej jako przekazywania kompetencji w kontekście rozróżniania, dekodowania oraz przeciwdziałania różnym formom dezinformacji i manipulacji;
- podkreślenie faktu, że edukacja medialna – w dobie ciągle zmieniających się mediów – powinna obejmować aktywności skierowane do grup przedszkolnych, szkół podstawowych, ponadpodstawowych, a także osoby pełnoletnie, pozostające w systemie edukacji medialnej (studenci, słuchacze studiów podyplomowych itp.) oraz osoby spoza sfery edukacji formalnej (tutaj ogromną rolę mogłyby stanowić zdrowe i społeczne media publiczne);
- zwrócenie uwagi na fakt, że edukacja medialna musi uwzględniać zmiany technologiczne, ponieważ infrastruktura informatyczna stwarza całkiem inne warunki funkcjonowania ludzi w mediach (najsilniej widać to w przypadku osób młodych, które „rodzą się” i wzrastają w nowych warunkach, ale także wśród osób starszych, pamiętających tradycyjny system medialny i dziś często zagubionych w świecie najnowszych form medialnych);
- wskazanie na potencjalne możliwości „kontroli” zachowań w obecnym świecie mediów;
- opisanie różnych aspektów związanych ze sztuczną inteligencją, które jeszcze silniej będą oddziaływać na aktywności użytkowników mediów, często bez ich wiedzy (o ile nie pojawi się doksztacanie);
- zwrócenie uwagi na odmienną kompetencji medialnych związanych z różnicami pokoleniowymi i wypracowaniem systemów edukacji wzajemnej;
- zasygnalizowanie wątpliwości dotyczących stanu przygotowania polskiego systemu edukacji na rozwijanie projektów edukacyjnych w zakresie polityk medialnych;
- refleksja nad metodami wprowadzania zmian w zakresie edukacji medialnej.

Film #4: Edukacja medialna - MediaView#4

– dr Bartosz Łukaszewski

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=Yh4DKYRwpXM>

Najważniejsze kwestie poruszone w czwartym odcinku serii:

- wykorzystanie mediów jako narzędzi w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym. Sposoby prawidłowego użycia mediów w pracy z różnymi grupami społecznymi i budowania kontaktów międzypokoleniowych w świecie nowych mediów;
- wykazanie immanentnego charakteru nowych mediów (w tym mediów społecznościowych i wszelkich mechanizmów z zakresu AI) w ponowoczesnej rzeczywistości społecznej, a także ich wpływu na przemodelowanie relacji międzypokoleniowych;
- stwierdzenie (przy założeniu, że obiektywne zagrożenia związane z nowymi mediami są relatywnie dobrze poznane), iż zdecydowanie rozwijać należy refleksję nad szansami rozwojowymi związanymi z nowymi i emergentnymi platformami medialnymi o charakterze cyfrowym;
- wskazanie, iż oprócz możliwości kreacji własnego wizerunku, a w ten sposób budowania własnej tożsamości profesjonalno-zawodowej, możliwe jest również – w określonym zakresie – wykorzystywanie sieci i jej emanacji do budowania mechanizmów społecznego wsparcia;
- odniesienie się do koncepcji kultury prefiguratywnej autorstwa M. Mead, a także przedstawienie poprzednich etapów kulturowych, czyli kultury postfiguratywnej oraz konfiguracywnej. W kulturach postfiguratywnych dzieci przejmowały wzorce rodziców jako główne dostrzegalne w życiu społecznym, w kulturach konfiguracywnych w związku z poszerzeniem percepcji i rozwojem nowych zawodów/funkcji wzorce uznawane przez dzieci za pożądane w życiu dorosłym stały się „negocjowalne”, natomiast w społeczeństwie prefiguratywnym warunkiem dialogu między rodzicami a dziećmi staje się zrozumienie przez rodziców świata społecznego dzieci, który diametralnie odbiega od wzorców znanych przez starsze pokolenia;
- stwierdzenie dominacji społeczeństwa podążającego w stronę tzw. etapu transhumanistycznego – „żyjemy w czasach w których dzieci uczą rodziców”. Na podstawie przedstawionej w rozmowie społecznej diagnozy dowiedziono, iż kreacja mechanizmów wsparcia społecznego poprzez sieć (grupy pomocowe, kontaktowe, wymiana informacji między osobami zainteresowanymi rozwiązaniem problemu) stanowi element „zmniejszania się odległości” międzypokoleniowej, nie bez wpływu na funkcjonalność środowiska rodzinnego;
- w obliczu wielu rozmów, które mają charakter dydaktyzujący, perspektywa pozytywnego spojrzenia na zmediatyzowaną przestrzeń pozwoliła na wydobycie takich czynników, które mogą być wspólnototwórcze. Poszerzeniu podlegała refleksja nad wykorzystaniem nowych mediów, *social mediów* oraz obszaru AI do budowania i reaktywowania wspólnot w sieci. Tym samym – jeden z często omawianych aspektów, a więc tworzenie sztucznej tożsamości, albo nawet fałszywych tożsamości – został dopełniony obrazem, w którym w sieci można tworzyć profile i grupy wsparcia, a także wspólnoty, których celem jest wypełnienie ról zawodowych lub socjalno-pomocowych.

Film #5: Edukacja medialna – MediaView#5

– dr Łukasz Paluch, dr Piotr Cymanow

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=K5xCSUpLc3w>

Najważniejsze kwestie poruszone w piątym odcinku serii:

- w przedmiotowej dyskusji zwrócono uwagę na bardzo ważną rolę jaką pełnią obecnie nowe media, w tym szczególnie media społecznościowe w procesie dokonywania wyborów ekonomicznych przez młodych Polaków;
- zjawisko dynamicznej digitalizacji oraz informatyzacji poszczególnych segmentów rynku finansowego, z którym w Polsce mamy do czynienia od przeszło dwóch dekad zmieniło zupełnie rolę i znaczenie klasycznych (prasa, radio, telewizja) dla pokolenia X oraz Y źródeł informacji z obszaru ekonomii, bankowości, finansów i inwestycji itp.;
- dla pokolenia Z, tj. osób urodzonych w latach 1996-2012, w przeciwieństwie do osób starszych, podstawowe źródło informacji oraz rekomendacji wykorzystywanych w procesie planowania skali i rodzaju oszczędności oraz inwestycji finansowych stanowi przestrzeń wirtualna, jaką jest sieć internetu wykorzystująca komunikację zdalną w postaci różnego rodzaju portali internetowych, społecznościowych i komunikacyjnych, tj. *Facebooka, Goldenlina, LinkedIna, MySpace, Twittera, Snapchata, Instagrama, TikToka, YouTubea, WhatsAppa, Messengera* itp.;
- w rozmowie podjęto kwestie związane ze zjawiskiem dematerializacji instrumentów finansowych, papierów wartościowych oraz pieniądza. Jednym z poruszonych zagadnień był również problem spadku siły nabywczej pieniądza w czasie (inflacji), jego braku pokrycia w formie materialnej oraz ryzyka związanego z tego rodzaju zjawiskami o charakterze społeczno-gospodarczym;
- konkluzją przeprowadzonej rozmowy oraz próby odpowiedzi na sformułowane pytania było określenie dwóch profili klientów, którzy będą korzystali z usług instytucji finansowych (banków) w perspektywie kilku najbliższych dekad w Polsce. Pierwszy z nich będą reprezentowały osoby korzystające, jak dotychczas (głównie przedstawiciele pokolenia X i Y) w większym stopniu z fizycznej formy obsługi klienta, charakteryzujące się mniejszą skłonnością do ponoszenia ryzyka oraz w mniejszym stopniu narażone na zjawisko spekulacji finansowej. Drugą grupę stanowić będą przedstawiciele pokolenia Z, a w przyszłości pokolenia „Alpha” (osoby urodzone po 2013 r.), które wykazują większy poziom skłonności do podejmowania ryzyka finansowego, lokujące i inwestujące swoje nadwyżki finansowe w sposób bardziej nieświadomy, absorbujące przekaz krótkiej, związanej i wygodnej informacji udostępnianej za pośrednictwem kanałów komunikacji o charakterze wirtualnym, w tym szczególnie przez media społecznościowe. Należy pamiętać jednak, że tego typu rodzaj i forma przekazu informacji może generować pewne problemy, gdyż dostarczanie informacji „na zamówienie”, zarazem jednostronnej, zwalnia z odpowiedzialności analitycznego myślenia oraz z potrzeby poszukiwania jej w innych źródłach, co niesie z kolei niebezpieczeństwo braku jej wiarygodności oraz monopolizacji rynku usług i produktów finansowych, zwiększając przy tym ryzyko inwestycyjne;
- w kontekście wymienionych kwestii podjęto próbę odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań, tj.: *Jaka jest świadomość, poziom wiedzy oraz podejście młodych ludzi do kwestii związanych z finansami (oszczędnościami, inwestycjami itp.) i nowych form komunikacji z instytucjami finansowymi?; Jakie są podstawowe źródła pozyski-*

wania informacji z obszaru ekonomii, finansów i bankowości dla przedstawicieli młodego pokolenia?; Czy młodzi ludzie czują się bezpiecznie w kontaktach o charakterze wirtualnym z instytucjami finansowymi, głównie z bankami?; Jakim poziomem wiarygodności charakteryzują się oferowane przez instytucje i podmioty finansowe produkty i usługi?; Jakie zagrożenia wynikają ze zmiany klasycznych (fizycznych) form komunikacji banków z klientami na wirtualne (zdalne) jej formy?

Film #6: Edukacja medialna – MediaView#6

– o. dr Marcin Ciechanowski OSPPE

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=IRqQdemRSw8>

Najważniejsze kwestie poruszone w szóstym odcinku serii:

- zapis spotkania obejmuje szerokie pola zagadnień, począwszy od samego definowania pojęcia, aż po funkcjonalne użycie mediów w procesie troski o duchową kondycję osoby, a w przypadku eksperta o wymiar ewangelizacyjny z użyciem mediów;
- istota duchowego spojrzenia na media. Początki *media literacy* to wyraz troski ludzi Kościoła o przygotowanie gruntu do odbioru mediów (l.50 XX w.). Prawie wiek później w otoczeniu nowych mediów i sztucznej inteligencji rozmowa dotyczyła tego, do czego dziś można używać mediów i jak nie dopuścić do tego, by to one zawładnęły człowiekiem. Celem spotkania było poruszenie kwestii wolności i odpowiedzialności w mediach;
- celem Kościoła jest głoszenie, a media są „pierwszym Areopagiem współczesnych czasów” (Jan Paweł II, encyklika *Redemptoris misio*). Zostały stworzone po to, by pokazywać świat (informować i komentować rzeczywistość), ale dziś wiemy, że tworzą nową kulturę, ale i niekiedy antykulturę;
- Kościół szybko zauważył znaczenie mediów. Świadczy o tym dokument *Intermirifica*. Jesteśmy zachęceni do korzystania ze: środków społecznego przekazu (*instrumentum communicationis socialis*), artystycznych środków wyrazu, wszelkich form komunikowania się. Kościół zwrócił także uwagę na formację w zakresie przygotowania do wypełnienia tego zadania. Dziś w seminariach obok fundamentalnej formacji teologicznej i wiedzy filozoficznej, poruszane są coraz częściej tematy związane z komunikacją społeczną, w tym aspekty społeczno-kulturalne, antropologiczne, socjologiczne, ekonomiczne, semiologiczne, językoznawcze, psychologiczne, czy pedagogiczne;
- istnieje potrzeba samokształcenia. Skoro Kościół zachęca ludzi – duchownych i świeckich – do bycia świadkami, to w duchu odpowiedzialności należy poznawać zasady funkcjonowania w świecie mediów. Można samemu zgłębiać meandry mediów, ale także – pamiętając o tym, co jest podstawowym powołaniem – rozwijać się w tym obszarze;
- jak można wykorzystywać media w postudze? Czy mogą one zastąpić spotkania z ludźmi twarzą w twarz? Kontakt z ludźmi wiąże się z udziałem w inkulturacji wiary i Kościoła jako wspólnoty. Nie każdy kapłan ma obowiązek znać poziom specjalistyczny mediów, tzn. tworzyć media, ale powinien wiedzieć jak funkcjonują. W dokumencie *Ku pełnej obecności. Duszpasterska refleksja na temat zaangażowania w mediach społecznościowych*, opublikowanym w 2023 r. przez Dykasterię ds. Ko-

munikacji opisanych zostało pięć pokus w kontekście działania mediów społeczno-ściowych. Mechanizm pokusy powoduje, że dostaje się ona do człowieka, opanowuje serce i odwraca uwagę od spraw najważniejszych, ku drobiazgom. Do tych pokus należy:

- nieustanne skrolowanie i dostęp do niezmierzonej liczby komunikatów i wiążąca się z tym pokusa natychmiastowego publikowania, fizjologiczne uzależnienie od stymulacji danymi i frustracja w wyniku brak aktualizacji,
  - pokusa bezrefleksyjności, utrata zdolności do głębokiego i celowego myślenia, nieumiejętność odróżnienia tego, co jest fałszem lub półprawdą,
  - kierowanie myśli ku maszynom, w miejsce kontaktu z człowiekiem - w cyfrowym świecie istnieje odhumanizowane środowisko sztucznych konstruktów, którym brak empatii,
  - hałas i tkwienie w chaosie, przestrzeni zagubienia, w którym trudno o prawdziwe interakcje między osobami,
  - zagrożenie egoizmem i chęć bycia osobą wpływową i społecznie uznaną na ważniejszą od innych. W sieci odbywa się swoista walka o najcenniejszy towar, jakim jest uwaga ludzi, bo to przekłada się z czasem na inne korzyści w wymiarze wyznawanych wartości, podejmowanych decyzji i ugruntowywanych nawyków. Spotkanie z człowiekiem i bezpośredni kontakt nie jest do zastąpienia przez media, ale z pewnością początkowy moment w nawiązywaniu relacji może mieć charakter zapośredniczony;
- dalekowzroczone pojmowanie ewangelizacji w mediach widoczne jest już w 1963 r., kiedy Ojcowie Soboru Watykańskiego II w Dekrecie o środkach społecznego przekazu *Infermirifica* wskazali, że: „trzeba bezzwłocznie przygotować kapłanów, zakonników i ludzi świeckich, którzy odznaczaliby się odpowiednią wiedzą co do stosowania tych środków (społecznego przekazu) dla celów apostołskich" (nr 15). Paweł VI pisał: „Nie można nie dostrzegać tych wielkich możliwości, kiedyś niewyobrażalnych, a które obecnie stoją do dyspozycji tych, którzy w imię Chrystusa głoszą Dobrą Nowinę (Rz 10,15). Korzystanie z nowoczesnych sposobów głoszenia oznacza nie tylko ewangelizację *sensu stricto*, ale i „odnosić się to musi do metod (...), do organizacji i do przygotowania tych, którzy Ewangelię mają głosić" (Paweł VI, 1974). Ten sam Paweł VI w Adhortacji Apostolskiej *Evangelii nuntiandi* napisał ostre słowa, iż Kościół „czułby się winny przed Panem", nie korzystając z mediów. Słowa, wypowiedziane w czasach dominacji mediów tradycyjnych, nie tracą na znaczeniu w dobie mediów cyfrowych;
  - istnieją współcześnie możliwości łączenia postugi duchowej z rozwojem w zakresie przygotowania do korzystania z mediów i pracy w środkach społecznego przekazu. Już w 1971 r. w dokumencie *Communio et progressio* zwracano się do kandydatów i osób duchownych, by – w miarę zdolności – podejmowali pracę w mediach i dziedzinie komunikacji, a także uczyli się od specjalistów – dziennikarzy i ludzi mediów: „Kandydaci do kapłaństwa, zakonnicy i zakonnice, kształcący się w seminariach i domach formacji, powinni należycie zrozumieć społeczną doniosłość środków przekazu, a także zapoznać się z ich techniką, by nie pozostać z dala od życia i nie utracić zdolności podejmowania prac apostołskich na właściwym poziomie. Wiadomości te, jak wyżej powiedziano, winny wejść do programu ich formacji, ponieważ stanowią nieodzowny warunek apostołskiego oddziaływania w dzisiejszym społeczeństwie, które coraz szerzej postuguje się tymi środkami. Nadto księża, zakonnicy i zakonnice powinni wiedzieć, w jaki sposób kształtują się dziś opinie, nastawienia i sposoby reagowania, a także, w jaki sposób zależą one od czasu i oko-

liczności, ponieważ Słowo Boże jest głoszone dzisiejszym ludziom, a środki przekazu stanowią w tym względzie bardzo istotną pomoc. Alumnom, wykazującym szczególne zamiłowanie i zdolności do pracy w dziedzinie środków przekazu, należy zapewnić dokładniejsze i głębsze przygotowanie do niej". Także współcześni papieże, w tym Jan Paweł II, Benedykt XVI, który nazywał Jana Pawła II wielkim ewangelizatorem naszej epoki i Franciszek, doceniali i doceniają potencjał mediów i odważnie zachęcają do ich współtworzenia;

- papież Benedykt XVI już w 2009 r. zachęcał to korzystania z nowych technologii, by „nieustannie w świecie cyfrowym wprowadzać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni”. Choć wydaje się to dziś wręcz niemożliwe, słowa te mieszczą się w przestrzeni internetu, mimo, że wciąż nie brak tam skalowania godności ludzkiej, narcystycznego monologu, a nie przyjaźń tak łatwo zerwać w komunikacji zapośredniczonej;
- szukając zasad funkcjonowania w świecie nowych mediów należy pamiętać, że jesteśmy dopiero pierwszymi pokoleniami, które jednym kliknięciem otwierają się na słowa i obrazy z całego świata i mamy właściwie natychmiastowy dostęp do opinii na temat jakości komunikowania. Nauczanie Kościoła odnosi się do internetu, który „ma zastosowanie w wielu rodzajach działalności i programach kościelnych – ewangelizacji, w tym zarówno reewangelizacji, nowej ewangelizacji, jak i w tradycyjnej misyjnej postudze *ad gentes*, katechezie i innych rodzajach edukacji, wiadomościach i informacjach, apologetyce, zarządzaniu i administracji oraz pewnych formach duszpasterskiego poradnictwa i kierownictwa duchowego”. Przed erą internetu głosiciele nie mieli *feedbacku*. Głosząc w miejscach publicznych można było tylko obserwować miny słuchających, ale media przed internetem nie dawały możliwości oceny bieżącej sytuacji, czy korekty. Nie dotyczy ona sensu i samego meritum przekazu, ale uwagi te można i należy przyjąć w odniesieniu do czynnika ludzkiego, sposobu i jakości przygotowania, zachowania, budowania kontaktu etc. internet spowodował, iż mamy wolność wypowiedzania się, która powinna być podporządkowana dobru wspólnoty i respektująca rolę Magisterium w ochronie tegoż dobra. Równocześnie już Jan Paweł II mówił, że internet to „wspaniałe możliwości ewangelizacji, jeżeli będzie używany umiejętnie i z jasną świadomością jego siły i słabości” i skierował wręcz imperatyw: „musicie aktywnie zabiegać o to, by Ewangelia nie była spychana wyłącznie do sfery życia prywatnego. Nie! Jezus Chrystus musi być głoszony całemu światu i dlatego Kościół musi wejść na rozległe forum środków przekazu z ufnością i odwagą”;
- papież Benedykt XVI w swoich wypowiedziach i zapisach wskazuje rolę duchownych w adaptowaniu mediów do działań ewangelizacyjnych. Przykładem jest znane Orędzie na 44. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie słowa* (2010). Pokazuje ono, że nowoczesne środki wyrazu dają nieznanne dotąd okazje do budowania kontaktów, dialogu i ewangelizacji. Te wypowiedzi pokazują wyraźnie, że należy uczyć się korzystania z tych narzędzi;
- media zagospodarowują czas, uwagę i ingerują w świat ludzkich przeżyć i doznań, a więc sferę duchową. Istnieje ogromne zagrożenie, że dla wielu media stają się, albo już stały się bożkiem. Grupą szczególnie narażonym na nadmierne bodźcowanie płynące ze środków społecznego przekazu grozi zbiorowa idolatria medialna;
- szukając zasad funkcjonowania w dzisiejszym zmediatyzowanym świecie warto kierować się takimi kryteriami i propagować względem młodzieży reguły oparte na duchu szansy i propozycji. W każdym procesie, także edukacji medialnej, młodzi potrzebują przede wszystkim świadków głoszących prawdę i potwierdzających ją swoim życiem.

PODSUMOWANIE

– test

Media elektroniczne stanowią dominującą przestrzeń życiową człowieka, ponieważ wywierają one niezaprzeczalny wpływ na sposób postrzegania przez niego rzeczywistości, myślenia oraz oceniania i wartościowania. **Nowe media** obok tradycyjnej triady (władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej) określane mianem czwartej władzy wpływają istotnie na rozumienie i postrzeganie świata, sposób oceniania ludzi, faktów i zjawisk, kształtują światopogląd i opinię publiczną, a także wywierają istotny **wpływ na indywidualne wybory egzystencjalne, moralne, społeczne, ekonomiczne, polityczne i religijne**. Wirtualna przestrzeń, w ramach której funkcjonują, charakteryzuje się generowaniem swoistych oddziaływań wychowawczych, polegających na okazjonalnym i nieświadomym kształtowaniu postaw, a także zachowań odbiorców i lansowaniu ich stylu życia.

Dlatego warto, co jakiś czas zweryfikować rodzaj relacji, jaką na co dzień budujemy z różnymi formami nowoczesnych mediów podejmując na przykład próbę odpowiedzi na kilka kluczowych pytań:

1. Czy uważam, że mam problem z uzależnieniem od nowych mediów?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

2. Czy bardziej preferuję kontakt zapośredniczony przez media, niż bezpośrednie rozmowy z innymi?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

3. Czy odczuwam dyskomfort w sytuacji braku bodźców zewnętrznych z urządzeń elektronicznych (smartfon, tablet, komputer etc.)?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

4. Czy w sieci częściej wybieram komunikat multimedialny lub oparty na obrazie, niż tekst do czytania?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

5. Czy są takie media/aplikacje, bez których trudno byłoby mi się obejść?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

6. Czy weryfikowanie treści i porównywanie różnych źródeł informacji nie jest moim nawykiem?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

7. Czy codziennie bezrefleksyjnie skroluję ekran swojego smartfona co najmniej pół godziny?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

8. Czy ważna jest dla mnie treść informacji i nie zwracam uwagi na medium, z którego je pozyskuję?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

9. Czy często wracam do swoich wypowiedzi, tekstów, zdjęć w dla własnej przyjemności i w poczuciu zachwytu nad samym sobą?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

10. Czy mogę obyć się bez mediów przynajmniej jeden dzień?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

Im więcej odpowiedzi twierdzących, tym większa potrzeba edukacji medialnej. **Dlatego zachęcamy do zapoznania się z książką pł. *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*.**

Klaudia Cymanow-Sosin
kierownik projektu wraz z zespołem

„Oddajemy w Państwa ręce kompendium wiedzy, które jest zbiorem naukowych poszukiwań interdyscyplinarnego zespołu teoretyków i praktyków, którzy podjęli się namysłu nad ważną społecznie kwestią dotyczącą edukacji medialnej w nowych warunkach. Jako pomysłodawcy projektu uznaliśmy, że przeżywamy niezwykle moment w dziejach rozwoju mediów, w którym należy zwrócić szczególną uwagę na odbiorców, a przede wszystkim użytkowników mediów i przekazać im możliwie duży zasób wiedzy, umiejętności oraz kompetencji do prawidłowego wykorzystania mediów. Czytelnik znajdzie tu rozwiązanie takich kwestii, jak to, czy możliwa jest współpraca, rozwój, a nawet przyjaźń w nowych mediach. W duchu propozycji, współpracy, dobrych relacji między badaczami ze świata mediów, komunikacji, dziennikarstwa, socjologii, prawa, ekonomii oraz zarządzania, w nachodzącej na siebie przestrzeni logosu i sfery praxis; w otoczeniu nowych mediów, na które spoglądamy z perspektywy krakowskiej szkoły personalizmu medialnego, zapraszam Państwa wraz z całym zespołem do lektury niniejszej publikacji z nadzieją, że przyczyni się ona choć w niewielkim wymiarze, do wielkiego projektu, jakim jest umiejętność prawidłowego funkcjonowania w świecie mediów”.

dr hab. Klaudia Cymanow-Sosin,
kierownik projektu wraz z zespołem

„Niewątpliwie edukacja medialna w epoce globalizacji mediów i w codzienności mediów nowych staje się rzeczywistością godną uwagi i najwyższego docenienia. Będąc procesem kształtowania i upowszechnienia zdolności krytycznego i świadomego korzystania z mediów nie może być dziedziną zlekceważoną, gdyż skutki tego zlekceważenia mogą stać się niewybaczalne. Co więcej, w zakresie edukacji medialnej zdobywa się odpowiednie kompetencje, które pozwalają na właściwy odbiór przekazów medialnych i rozumny sposób korzystania z ich mocy, siły i oddziaływania. Oznacza to, że profesjonalista – promując edukację medialną – jest osobą umiejącą korzystać z mediów w sposób odpowiedzialny”.

dr hab. Robert Nęcek, prof. UPJII

Sfinansowano w ramach projektu *Edukacja medialna. Zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów* prowadzonego przez Fundację św. Królowej Jadwigi dla Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie ze środków darczyńcy – Fundacji ORLEN.